

كۆرمىدى. ئايچامال بۇ شەھەردىكى بىر ئۆلىمانىڭ قىزى بولۇپ،
نىياز بۇ گۈزەلنى ئۆزىنىڭ مال - دۇنياسىنىڭ كۈچى بىلەن قولغا
كىرگۈزۈۋالغانىدى. نىياز بۇ ياش خوتۇنىنى قاقچۇرۇپ
قويماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭغا كىشىنىڭ كۆڭلى ئېلىشقۇدەك
خۇشامەت قىلاتتى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا تىرىشىپ ھەر كۈنى
بازاردىن نازۇ نېمەت، مېۋە - چېۋىلەرنى توشۇيتتى. قوشلاپ
كىيىم - كېچەكلەرنى تىكتۈرۈپ بېرەتتى ۋە پات - پات ئالتۇن
جابدۇق، زىبۇ زىننەتلەرنى سوۋغا قىلىپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇنىڭ
بۇ خوتۇنىغا بولغان گۇمانخورلۇقى ئىلگىرىكىدىنمۇ ئېشىپ
كەتكەنىدى. چۈنكى ئايچامال ياش ۋە گۈزەل، ئۇ بولسا ھەر كۈنى
ھەر خىل قۇۋۋەت دورىلىرىنى كاپ ئېتىپ تۇرسىمۇ كۈندىن -
كۈنگە قېرىپ، جىسمانىي ئەيىبلىرى بارغانسېرى ئاشكارىلىنىپ،
كۆرۈمىسىزلىشىپ كېتىۋاتاتتى. نىياز خوتۇنىنى مەستۇرە ھالەتتە
تۇتاتتى. ئايچامالنىڭ يات ئەرلەرگە قاراپ قويۇشىغىمۇ، ئەر
خەقلەرنىڭ ئايچامالغا كۆز سېلىشىغىمۇ يول قويماتتى. بازارغا
ماڭغاندا ئۇ دەرۋازىنى تېشىدىن قۇلۇپلاپ قويۇشنى زادى ئۇنتۇپ
قالمايتتى. ئايچامالنىڭ ئاتا - ئانىسى نىيازنىڭ ئۆز قىزىنى
شۇنداق قاتتىق تۇتۇشنى ھەقىلىق دەپ قارايتتى.

ئايچامال بۇ ياسىداق ھويلىدا خۇددى ئالتۇن قەپەس
ئىچىدىكى بىچارە قۇشتەك ياشايتتى. قەپەس ھەرقانچە كۆركەم
بولسىمۇ، قۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ھېچقانچە قىممىتى يوق. قۇشنىڭ
قەپەس ئىچىدە توختىماي پىرقىراپ، بىلىنەت بولۇپ
چۇرۇقلىغىنى خۇشال بولۇپ سايىرىغىنى ئەمەس ئادەملەرنىڭ
رەھىمسىزلىكىدىن، شۇنچە كەڭ جاھاننى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ
ئۇنىڭدا پەرۋاز قىلىش ئەركىدىن مەھرۇم بولغانلىقىدىن خۇداغا

قىلغان نالىسى...

ئايچامالنىڭ ئۆيىدىن چىقسا ھەر كۈنى كۆرىدىغىنى ئېگىز تام، ئالمقاندىك بىر پارچە ئاسمان، شۇ تاملارغا شېخىنى ئارتىپ تۇرغان قاپاق تېرەك ئىدى. ئايچامالغا باھارنىڭ كېلىپ - كېتىۋاتقانلىقىنى، پەسىللەرنىڭ ئالمىشىشىنى شۇ تېرەكنىڭ ياپراقلىرى خەۋەر قىلاتتى. ھەر باھاردا ئۇ پۈتۈلە چىقىراتتى. پوتىلار تۆكۈلۈپ ئۇ يەردە سۇس يېشىل تەڭگىلەر پەيدا بولاتتى. ئاندىن يوپۇرماقلار بارغانسېرى يېپىلىپ ئەتراپقا قويۇق كۆلەڭگە تاشلايتتى، بىر كۈنلەرگە بارغاندا يەنە بۇ يوپۇرماقلار ئالتۇندەك سارغىيىپ، ھويلىغا غازاڭ بولۇپ تۆكۈلەتتى، سېپىلدەك ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان بۇ ھويلىدا تۇرغان ئادەمگە قۇياش ناھايىتى كېچىكىپ چىقىپ، بالدۇرلا ئولتۇرۇپ كەتكەندەك بىلىنەتتى. بەتبەشەرە قېرىنىڭ قوينىدا ئەسىر بولۇپ ياتىدىغان كېچە بولسا تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلاتتى.

نىياز ئايچامالنى تام ئۆپىسىگە قونغان قۇشلار، گۈللەرنى ئەگىپ يۈرگەن كېپىنەكلەردىنمۇ كۈنلەشكە تەييار ئىسىدى. «خوش، سەن بۇ قۇشلارنىڭ ياكى ئاۋۇ يارىماس كېپىنەكلەرنىڭ جۈپلىشىپ يۈرگىنىگە نېمانچە قاراپ كېتىسەن؟ — دەيتتى نىياز ھەسەتخورلۇق بىلەن ئايچامالغا، — ئايال كىشى ئۈچۈن ئۇنداق نەرسىلەرگە نەزەر سېلىش ئېغىر گۇناھ، ئۇ سېنىڭ كۆڭلۈڭگە يامان خىياللارنى سالىدۇ!» نىياز ھەرگىزمۇ ئۆيگە مېھمان چاقىرمايتتى ۋە مېھمانغىمۇ بارمايتتى. پەقەت ھېيت - ئايەم، ھازىپا كۈنلىرىلا خوتۇنىنىڭ قاتتىق تۇرۇپ تەلپ قىلىشى بىلەن ئاندىن ئۇنى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ باراتتى. مۇنداق چاغلاردا نىياز ئايچامالنى قېلىن چۈمبەل ۋە چۈمبەردىلەرگە

پۈركۈيتتى. ئاندىن ئۇنى دېرىزىلىرىگە پەردە تارتىلغان مەپپىگە چىقىرىپ، ئۆزى يېنىدا مەھكەم ئولتۇرۇپ باراتتى.

ئايچامالنىڭ ئاتىسى خېلى كۆپ ئوقۇمۇشلۇق ئادەم بولۇپ، قىزىنىڭ خەت - ساۋاتىنى ئۆزى چىقارغانىدى. بۇ كىشى ئالەمدىن ئۆتكەندە ئۇنىڭدىن بىر دۈۋە كىتابلاردىن باشقا ھېچقانچە دۇنيا قالغىنىدى. ئايچامالنىڭ ئاتىسى ئېرىدىن قالغان كىتابلارنى يالداما سۈپىتىدە ناھايىتى پاكىز ساقلايتتى. ئايچامال ھەر قېتىم ئۇ ئۆيگە بارغاندا ئاتىسىنىڭ كىتابللىرى ئىچىدىن ئۆزىگە كېرەكلىكلىرىنى تاللاپ ئەكىلەتتى. ئۇنىڭ ئەكەلگەن كىتابلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىران، ئىراق، شام، ھىندىستان ۋە يەنە قانداقتۇر يىراق بىر مەملىكەتلەردە يۈز بەرگەن ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار، مۇھەببەت ۋە قەلىكلىرى توغرىسىدا ھېكايە قىلاتتى. ئايچامال يەنە بىر قېتىم ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە ئايەملەپ كەلگۈچە ئۇنىڭغا ئەنە شۇ كىتابلار ھەمراھ بولاتتى. ئۇ ئەنە شۇ كىتابلار بىلەن مۇڭدشاتتى، شۇ كىتابلارغا ئۆز ھالىنى ئېيتاتتى، شۇ كىتابلاردىن ئۆزىگە تەسەللى تاپاتتى. نىياز ساۋاتىسىز ئادەم بولغاچقا، ئەرەب يېزىقىدىكى كىتابلارنىڭ ھەممىسىنىلا مۇقەددەس دەپ تونۇيتتى، ئۇلارنى ئوقۇپ تۇرۇشنى ساۋابلىق ئىش دەپ بىلگەچكە، ئايالىنىڭ مۇنداق كىتابلارنى قولدىن چۈشۈرمەي ئوقۇغانلىقىغا خۇش بولاتتى. پەقەت بەزى چاغلاردا ئۇ ئايالىغا: شۇ ئىشنىڭغا ھەيرانمەن، سەن بەزىدە بۇ ئۇلۇغ كىتابلارنى بىتەرەت تۇتۇپ قويىسەن. بۇنداقتا... دەپ بىر تالاي ۋاپاسايتتى. ئايچامال بولسا ساۋاتىسىز سودىگەرنىڭ بۇ ئەخمەقلىكىگە ئىچىدە كۈلەتتى.

كېيىنكى كۈنلەردە ئايچامال ئاشىق - مەشۇقلار

توغرىسىدىكى كىتابلارغا شۇنچىلىك بېرىلىپ كەتتىكى، ئەمدى ئۇنىڭغا ئىلگىرى دوزاخ بىلىنگەن بۇ ھويلىمۇ ئانچە زېرىكىشلىك تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ پۈتۈنلەي باشقا بىر دۇنيادا، ئۆزى كىتابلاردا ئوقۇپ، خىيالىي تەسەۋۋۇرىغا ئورۇنلاشتۇرۇۋالغان يېڭى ۋە ئاجايىپ ۋەقەلەر ئىلكىدە تۇراتتى؛ قېرى، زەئىپ ئېرىنىڭ قوينىدا يېتىپمۇ ئۆز خىيالىدىكى ئالەمدە ياشايتتى.

ئايچامال بەزىدە كىتاب كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بالىلىق ھاياتى ئۆتكەن مەھەللىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. تام تۈۋىدە چېچەكلەر خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان جىگدىلەر، كۈمۈشتەك يالىتىراپ تۇرىدىغان يوپۇرماقلار خىيالىدىن ئۆتەتتى. ئۇلارنىڭ ھويلىسىنىڭ ئارقىسىدىنلا كىچىككىنە ئانارلىق باغچىسى بولۇپ، باغنىڭ پاكار تاملىرىدىن يىراقتىكى ئېتىزلار، لايىقپ ئاقىدىغان ئۆستەڭ، قىرغاقلىرىدا مامكاپ گۈللىرى ئېچىلىپ كېتىدىغان ئېرىقلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. باغ ئىچى بولسا يۇمشاق چىم بىلەن قاپلانغانىدى. ئايچامال تام تۈۋىدە جىگدە دەرىخىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرغان كەڭ تەبىئەتكە ھاياجاندا قارايتتى. ئېتىز يوللىرىدا كېتىپ بارغان بۇرۇتلىرى خەت تارتقان سۇباتلىق يىگىتلەرنى ئېنىق كۆرەتتى. ئۆي تەرەپتىن بىرەرى چىقىپ قالغۇدەك بولسا، ئۆزىنى جىگدە يېلىمى يىغىۋاتقان قىياپەتكە سېلىۋالاتتى. يىراقتىن كەتمەن كۆتۈرۈپ ئۆتىدىغان شۇ كىشىلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ ياخشى كۆرىدىغان يىگىتىمۇ بار ئىدى... ئەمما، بۇ يىگىت ئاخىرىدا ناھايىتى يۈرەكسىزلىك قىلدى. ئايچامالنى ئانىسى ئۆزىدىن نەچچە ئون ياش چوڭ بىر ئاقساق قېرىغا بەرمەكچى بولغاندا، قىز شۇ ئانارلىق باغنىڭ تېمى يېنىدا ئۆز يىگىتىگە يىغلاپ تۇرۇپ

تاشلانغان ۋە يىگىتتىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىشنى، يىراقلارغا
 باشلاپ كېتىشنى تەلەپ قىلغانىدى. يىگىت قىز ئېلىپ قاچقانلار
 ئۈستىدە بولىدىغان ئېغىر جازالارنى ئويلاپ تىترەپ كەتتى. دە،
 ئىككىنچىلەپ كەلمىدى. قىزنىڭ يىگىتتىن قاتتىق كۆڭلىسى
 قالدى. بۇ ئالەمنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ۋاپاسىز ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.
 دە، تەقدىرگە تەن بەردى... ئۇ ئوقۇغان كىتابلاردا بولسا ئاجايىپ
 پالۋانلار، ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ھاياتىدىن كېچىدىغان
 قايتىماس مەردلەر، قورقۇمسىز قاراقچىلار، ئۆز مەشۇقىنىڭ
 دىدارىنى ئىزدەپ ئالەمنى كېزىپ يۈرگەن ئاشىقلار
 تەسۋىرلىنەتتى. ئايچامال ئۆز خىيالىدا قاچانلا بولسۇن، شۇنداق
 يۈرەكلىك بىر يىگىتنىڭ مۇشۇ ھويلىنىڭ ئېگىز تاملىرىدىن
 ھالقىپ چۈشۈپ، ئۆزىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېلىدىغانلىقىغا
 ئىشىنەتتى. شۇڭا ئايچامال ھەر كۈنى كۆڭۈل قويۇپ ياسىناتتى،
 قاشلىرىغا ئوسما، تىرناقلىرىغا خېنە قوياتتى. يۈزلىرىگە ئەڭلىك
 سۈركەيتتى. يارىشىملىق كىيىملەرنى كىيىپ، زىبۇ -
 زىننەتلەرنى تاقايىتتى، ئۈستىگە خۇش پۇراق گۈل مېيى چاچاتتى.
 بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ئاقساق، قېرى ئېرىگە ياخشى كۆرۈنۈش
 ئۈچۈن ئەمەس، كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئاجايىپ بىر مۆجىزە يۈز
 بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېلىدىغان غايىبانە يىگىتنى
 كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن قىلاتتى. نىياز ئۇنىڭ مۇنچە چىرايلىق
 ياسىنىۋالغىنىغا قاراپ بەزىدە ۋاپاسىمۇ كېتەتتى.

— سەن نېمىشقا ئۆزۈڭنى مۇنچە ئوشۇق پەردازلىۋالدىڭ؟
 دەپ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇپ تۇرغان دەھشەتلىك گۇمان بىلەن
 ئايالىغا تىكىلەتتى نىياز، — بەلكىم سەن چۈشۈڭدە بىرەر
 يىگىتنى كۆرۈپ يۈرىدىغانسەن ياكى خىيالىڭدا بولسىمۇ بىرەر

ناپاك بىلەن بىللە بولىدىغانىن؟...ياكى بولمىسا، شوتنى قويۇپ
ئۆگزىلەرگە يامىشىپ، كوچا - كويلارغا كۆز سېلىپ
يۈرىدىغانىن؟

— ۋاي - ۋوي، نەدىكى بولمىغۇر گەپلەرنى قىلىپ
يۈرىدىغانلا! — دەپ ئەركىلەيتتى. ئايچامال نىيازغا، — شوتغا بىر
بالداق چىقسامۇ بېشىم قايدۇ. بىنىڭ ھەممىسى سىلى ئۈچۈن،
سىلىنى بازاردىكى خوتۇنلار ئازدۇرۇپ كەتمىسۇن، دەپ
كۆڭۈللىرىنى ئىزدەپ... .

— ئوشۇقچە، ئوشۇقچە ئاۋازچىلىك! — دەپ
غۇدۇڭشىيتتى نىياز، — خۇداغا شۈكرى، مەن كوچىدىكى ئۇنداق
كەلسە - كەلمەس خوتۇنلارنىڭ ئارقىسىدىن پالاقلاپ يۈرىدىغان
ئەخمەقلەردىن ئەمەس، زىبۇ زىننەتلەرسىزمۇ سەن ماڭا
سۆيۈملۈكسەن. ئوسما - خېنىلەرنى بىكار زايە قىلىپسەن.
ئەڭلىك بىلەن يۈز مېيىنى بۇنچە كۆپ ئىشلەتمە، ھازىر بۇ
نەرسىلەرنىڭ باھاسى ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ.

شۇنداق كۈتۈلدىلەر بىلەن نىياز پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ شۇ
كۈندىكى سودىدىن چۈشكەن پۇللارنى سانائىتى. ساپ ئالتۇنلارنى
ئايرىم كومزەكلەرگە سېلىپ قەيەرلەرگىدۇر كۆمەتتى.

بارات سودىگەرنىڭ ھويلىسىغا چۈشۈش ئۈچۈن بىرەر
ئەپلىكرەك جاينى ئىزدەپ يۈرگەندە، ئايچامال ئۆيدە ئىدى. ئۇ
يۇمشاق گىلەم ئۈستىگە مامۇق ياستۇقلارغا تايىنىپ يېتىپ
ئاشىق - مەشۇقلار توغرىسىدىكى يەنە بىر كىتابنى بېرىلىپ
ئوقۇۋاتاتتى. كىتابتا قانداقتۇر بىر قاراقچى ئۆزىنىڭ ياخشى
كۆرىدىغان كېنىزىكىنى ئوغرىلاپ چىقىپ كېتىش ئۈچۈن، شاھ

ئوردىسىنى پاراكەندىچىلىككە سالماقتا ئىدى. ئايچامالنىڭ نەزەرىدە مانا بۇ قاراقچى ھەقىقىي ئەر ئىدى. ئۇ شاھنىڭ ھەرىمىگە يېتىپ بارىدىغان يولدىكى قاراۋۇللارنى بىر - بىرلەپ يىقىتىپ، ئۆزىنىڭ مەشۇقى قامالغان ھۇجرىغا شىپىرلاپ كەلمەكتە ئىدى...

شۇ چاغدا ھويلىغا گۈرۈڭ قىلىپ بىر نەرسە چۈشكەندەك بولدى. ئايچامال چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، ھويلىدا بىرىنىڭ قارىسى كۆرۈنگەندەك بولدى.

بارات لاپاسنىڭ تۈۋرۈكىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، ھويلىغا ئوڭۇشلۇق سىيرىلىپ چۈشۈۋالغانىدى. گەمدى ئۇ بۇ ھويلىنىڭ ئېگىز تاملىرىدىن قانداق ھالقىپ چىقىپ كېتىش توغرىسىدا غەم قىلمىسىمۇ بولاتتى. لاپاس ئاستىغا ئۇزۇن بىر شوتا ياتقۇزۇپ قويۇلغانىدى. لېكىن، بارات شوتىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ، پېشايۋانلىق ئۆي تەرەپكە قاراپلا قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۆينىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكى ئالدىدا بىر ساھىبجامال ئۇنىڭغا كۈلۈپ قاراپ تۇراتتى.

ياراتنىڭ پىكرى چىگىشلىنىپ كەتتى. «بۇ ئايال نېمانچە چىرايلىق؟... ئۇ سىرتى قۇلۇپلاقلىق بۇ ھويلىدا نېمە قىلىدۇ؟ بۇ ھېلىقى ئاقساق سودىگەرنىڭ ئايالىمىدۇر، قىزىمىدۇر؟... ھويلىغا ئوغرى چۈشكەندە ئۇ قورقۇپ ۋارقىراپ كەتمەي نېمىشقا كۈلۈپ تۇرىدۇ؟... ياكى بۇمۇ ھېلىقى رەھمەتلىك ئېرىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى دەسمايە قىلىپ يۇزۇقچىلىق قىلىپ يۈرگەن قېرى دەلىلدەك ياش چوكاننىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالغان ھېيلىگەر خوتۇننمۇ؟... ياق، ئۇ راستتىنلا ياش ۋە چىرايلىق كۆرۈنىدۇ. قارىغاندا ئۇ مېنى مۇشۇ تۈۋرۈكتىن پات - پات

سىرىلىپ چۈشۈپ تۇرىدىغان ئۆزىنىڭ قانداقتۇر بىر ئويناشلىرىغا ئوخشىتىۋاتسا كېرەك. . . ئەگەر بۇ ھويلىدا مۇشۇ ئايالدىن باشقا بىرەر جان بولمىسا، بىر خوتۇن كىشىنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتمەك تەس ئەمەس! . . .» شۇ خىياللار بىلەن بارات قورقۇنچىسىنى بېسىۋالدى، ھەممە ئوغرىلار شۇنداق بولىدۇ. ئۇلار ئۆيگە كىرىۋالغۇچە ناھايىتى قورقشىدۇ، كىرىۋالغاندىن كېيىنلا ئۆينىڭ ئىگىسى شۇ.

شۇ تاپتا ھويلىدا پەيدا بولۇپ قالغان ئېگىز بوي، قارا قاشلىرى ئاستىدا قوي كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان بۇ يىگىتنى ئايچامال ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى ئۆزى تەشۋىش بىلەن كۈتكەن باتۇرنىڭ ئۆزى دەپ بىلدى. ئايچامالنىڭ نەزەرىدە يىگىت تۈۋرۈكتىن سىرىلىپ چۈشمىدى. بۇلۇتلاردىن ھالقىپ يېتىپ كەلدى. ئۆز نىگارغا يېتىش ئۈچۈن تالاي مۈشكۈللەرنى يېڭىپ، قانلىق جەڭلەرنى قىلدى. بولمىسا ئۇ شۇنچە چوڭ شەھەردىكى ئايچامال تۇرغان بۇ كىچىككىنە ھويلىنى قانداق تېپىپ كېلەلەيدۇ؟ بۇ ئېگىز تاملاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداقچە پەيدا بولۇپ قالىدۇ؟ بۇنىڭ نېمە ھەيران قالغۇچىلىكى بار. بەزىدە تۇرمۇشتىكى ئىشلار كىتابلارغا يېزىلىدۇ. بەزىدە كىتاپتىكى ئىشلار تۇرمۇشتىمۇ يۈز بېرىدۇ. . . ئايچامال خىيالىدىكى شۇ يىگىتنى كېچىلا چۈشىدە كۆرگەن، ئۇنىڭ بۈگۈن كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ قېلىشى كۆڭلىگە ئايان بولغان. شۇڭا ئۇ ئەتىگەنلا ئەڭ چىرايلىق كىيىملىرىنى كىيگەن، قويۇق بوستان چاچلىرىنى چۇۋۇپ ئارقىغا تاشلاپ ئەينەك ئالدىدا ئۇزاق پەردازلانغانىدى. ئۇ نېمە قىلارنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان يىگىتكە قاراپ ئېغىز ئاچتى:

— قېنى قىممەتلىك مېھمان ئۆيگە كىر! ... مېنى تونۇمايۋاتامسەن؟ مەن سېنى مۇشۇ يەردە ئۇزۇندىن بىرى كۈتۈپ تۇرغان. سەن كېچىكتىڭ...

«يا ئاللا!» بارات بۇ چوكاننىڭ ئەقلىنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىگە سەل گۇمانلىنىپ قالدى. تەۋەككۈل قىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى. بارات پېشايۋان ئۈستىگە چىقىشى بىلەن، ئايچامال ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئۇلۇغ ئېچىپ، ئۆزىنى چەتكە ئالدى. بۇ پۈتۈنلەي گىلەم ۋە ئېسىل جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن ئازادە ۋە سالقىن ئۆي ئىدى. ئايچامال بوسۇغىدىلا باراتنى ئۆزىگە تارتتى. ئاپئاق بىلەكلىرىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە تاشلاپ، پۈتىنىڭ ئۈچىدا كۆتۈرۈپ ئۇنى قىزغىن سۆيۈشكە باشلىدى.

— سەن ئۆزۈڭ كىمسەن؟ جىنمۇ سەن، ئادەممۇ سەن؟ — دەيتتى بارات ئايالنىڭ چوگۈلىدىتىپ سۆيۈشلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ.

— مەن ئادەممەن، سودىگەر نىيازنىڭ خوتۇنىمەن! — دەپ پىچىرلايتتى ئايچامال ھاياجاندا.

— سەن مېنى ئۆزۈڭنىڭ بىرەر ئويناشلىرىغا ئوخشىتىپ قالدىڭغۇ دەيمەن؟ بىلەمسەن، مەن ئوغرىمەن!

— بىلىمەن، ھەممىنى بىلىمەن، — دەيتتى ئايچامال تىترەك ئارىلاش، — سەن ئوغرىسەن، مەن كۈتكەن سۆيۈملۈك قاراقچىسەن!

— سېنىڭ ئەقلىڭ جايىدىدۇر؟

— خۇداغا شۈكرى، بۇ تۆت تامنىڭ ئىچىگە سولىنىپ ئولتۇرۇپ تېخى ئەقلىمدىن ئازغۇدەك بولمىدىم. خۇداغا نالەم يەتتى. بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى، ساڭا ئوخشاش يۈرەكلىك

يىگىتنىڭ ئاملاردىن ئارتىلىپ چۈشۈپ مۇھەببىتىمنى قوبۇل قىلىشنى تىلەيتتىم. مانا بۈگۈن خۇدا ئۆزى سېنى ماڭا يەتكۈزدى.

ئايچامال پىچىرلاپ تۇرۇپ، ئوتلۇق قۇچاقلار بىلەن ئۆز لېۋىنى باراتنىڭ لېۋىگە باساتتى. بۇ ھېسسىياتقا تولغان سۆيۈشلەر باراتنى تېز چۆكتۈردى. ئۇ بۇ ئايالنىڭ ئەركىنلىكتىن مەھرۇم بولۇپ، زېرىكىپ ياتقان بىر ئىنسان ئىكەنلىكىنى پەملىدى. ئۇنىڭ سۆيۈشلىرىگە سۆيۈش بىلەن جاۋاب قايتۇردى

...

ئايچامال باراتنى ئىچكىرىكى ئۆيگە ئەكىردى. قاتمۇ - قات يېكەندازلار ئۈستىدە ئولتۇرغۇزدى. ئالدىغا نازۇ - نېمەتلەرنى تىزدى. بارات بىر تەرەپتىن ھەسەل، مۇراببالارغا يۇمشاق ناننى پاتۇرۇپ، قىزىق چاي بىلەن يۇتاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۆيىچىگە سەپسالاتتى. يوغان تۆگە ساندۇقلار، ئىشكاپلارغا تىزىلغان جانان چىنىلەر، ئويۇقلارغا قويۇلغان قەدىمكى زاماننىڭ پىڭلىرى، كۈمۈش قاچا - قومۇچلار، مىس ئاپتۇنلار قاراڭغۇلىشىپ تۇرغان ئۆيىچىدە سۇس پارقرايتتى.

— ئۈستۈڭدىكى كىيىملىرىڭ نېمانچە ئوڭۇپ كەتكەن؟ — دەپ باراتنىڭ ئۈچلىرىنى سىلايتتى ئايچامال، — سەن شاھزادىلەردەك كىيىنىپ يۈرۈشۈڭ كېرەك...

— چۈشىنىۋاتامسەن؟ مەن شاھزادىمۇ، يەنە باشقا بىر نېمىمۇ ئەمەس، ئوغرىمەن. سېنى بوغۇپلا قويغان بولاتتىم، لېكىن سەن مېنى مېھماندوستلۇق بىلەن كۈتۈۋالدىڭ. ئۆيىگە چۈشكەن ئوغرى بىلەن چاي ئىچىپ ئولتۇرىدىغان خوجايىننى مەن بۈگۈن كۆردۈم، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىڭنى چىرايلىقچە ئالدىمغا

تۆك. مەن بۇ يەردىن تېز رەك كېتىۋالاي!

— ئوغرى بولساڭ مېنىمۇ ئوغرىلاپ كەت، قانچە يىراققا ئەكەتسەڭ شۇنچە ياخشى.

— مەن ئادەم ئوغرىلىمايمەن، ماڭا جىرىڭلاپ تۇرىدىغان تەڭگىلەر لازىم.

— ئېرىمنىڭ دۇنيالىرىنى سەن كەچ كىرگىچىمۇ ئىزدەپ تاپالمايسەن، ئوھۇي، ئۇ شۇنداق ھىلىگەر، شۇنداق بېخىلىكى، قويۇۋەر. ئالتۇن - كۈمۈش سالغان كۈمۈزەكلىرىنى ئۇ مەن ئۇخلاپ قالغاندا نەلەرگىدۇر كۆمىدۇ. ئەمما، مەن سېنى ئۆز دۇنيايىم بىلەن رازى قىلىمەن...

باغلاقتا تۇرغان ئىت تېخىمۇ غالجىرلىشىپ كېتىدۇ، قەپەستە تۇرغان قۇش ئەركىنلىككە ھەممىدىن بەك تەشنا بولىدۇ، ... ئايچامال باراتقا تاشلاندى. ئۇنىڭ تەلىپى شۇنچىلىك كۈچلۈك، قۇچىقى ھۇزۇر ۋە ئىسسىق، قۇچاقلاشلىرى مەھكەم ئىدى. ئۇنىڭ ئوتلۇق سۆيۈشلىرى باراتنى قايتا ئىسكەنجىگە ئېلىپ بوشاشتۇرۇۋەتتى.

— مەن قايتىپ كېتەي، — دېدى بارات بىر چاغدا ھالسىز ئاۋازدا، — ئېرىڭ كېلىپ قېلىشى مۇمكىنغۇ؟ ماڭا بېرىدىغىنىڭنى بەر، ياخشىلىقىڭنى ئۇنتۇمايمەن.

— مانا، بۇنى ئال! — دەپ ئايچامال باراتقا بىر ھەميانىنى سۈندى، — ئانچە كۆپ بەرمىدىم، كېرەك بولغاندا يەنە بۈگۈنكىدەك تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ ئوغرىلاپ كەت. پات - پات شۇنداق ئوغرىلىققا چۈشۈپ تۇرۇشۇڭنى خالايمەن.

ئۇلار تامغا شوتا قويۇشتى. ئايچامال شوتا يېنىدا يەنە ئۆز خىيالىدىكى شاھزادىسى بىلەن سۆيۈپ خوشلاشتى. ئۇنىڭ

كۈنلىرىدىكى كۈچلۈك تەشنىلىقنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرغان ئوتلار تېخى ئۆچمىگەنىدى. ئايالنىڭ بەدەنلىرىدىكى ئىللىقلىق، ئىسسىق نەپەس ئۇزاققىچە باراتنىڭ ۋۇجۇدىدىن تارقىمىدى.

بارات ئايچامالنىڭ بەرگەن پۇلىنى خەجلەپ ئۆزىگە بىر قۇر يارشىملىق كىيىم - كېچەك، خۇرۇم ئۆتۈك، يېڭى بەلباغلارنى سېتىۋالدى، دەڭجىنىڭ بارلىق ھەقىلىرىنى تۆلەپ تۈگەتتى. — كارۋانىمىز بۇ يەرگە ھازىرچە كەلمەيدىغان بولۇپتۇ، - دەپ چۈشەندۈردى بارات دەڭجاغا ئەھۋالنى، — خوجاينى ماڭا خىراجەت ئەۋەتىپتۇ. يەنە بىر - ئىككى ئايدىن كېيىن، ئۆزىمۇ كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇ سودىگەر دېگەن خەقنىڭ قارارى يوق. نەدە پايدا كۆپ بولسا، شۇ يەرگە ئاۋۋال يۈگۈرۈپتۇ. مەن يەنە كۈتىدىغان بولدۇم.

— مەيلى ئەمەسمۇ، - دەيتتى دەڭجا، - خوجاينىڭىز كەلگۈچە كۈتۈڭ، بۇ يەرنى ئۆز ئۆيىڭىز دەپ بىلىۋېرىڭ! دەڭجا ئۈچۈن ئۆز ماللىرى بىلەن ئاللىقاچانلاردا ئايلىنىپ يۈرگەن خوجاينىڭ قايتىپ كېلىش - كەلمەسلىكى ئانچە مۇھىم ئەمەس ئىدى. ئۇ پەقەت باراتتىن ياتاق ۋە تاماق پۇللىرىنى تولۇق ئېلىپ تۇرسىلا رازى ئىدى.

ئاز ئۆتمەيلا باراتنىڭ يانچۇقى قۇرۇق قىلىپ، ئۇنىڭ ئاچ - توق يۈرىدىغان كۈنلىرى يەنە باشلاندى. دەڭنىڭ داق بۈگۈلكىدە يېتىپ، قورسىقى ئاچلىقتىن غولدىرلىغانسىرى ئۇ ئايچامالنىڭ داستىخانىدا ئىسراپ بولۇپ ئېشىپ قالغان نازۇ نېمەتلەرنى، ئايالنىڭ ئوتلۇق سۆيۈشلىرى، قىزغىن قۇچاقلاشلىرىنى سېغىناتتى. ئاخىرى ئۇ: نېمە ئۈچۈن ئۇ بىچارە چوكان ئۇ يەردە

سولىنىپ يېتىپ ئاھ ئۈرىدىكەن، مەن بۇ يەردە پۇلغا زار بولۇپ ئاچ يۈرمىنىكەن، دەپ ئويلىدى. دە، ئايچامالنىڭ قېشىغا يەنە بېرىشقا قارار قىلدى.

ئىككىنچى قېتىمىمۇ ئايچامال باراتنى خۇش تەبەسسۇم بىلەن كۈتۈۋالدى. ياخشى تاماقلار بىلەن مېھمان قىلدى. نىيازنىڭ تىقىپ قويغان شارابلىرىنى تېپىپ ئېچىشتى. مەستچىلىكتە ئايچامال قىپپالغاچ بولۇپ ئۇسسۇللارنى ئويناپ باراتتا ئۇنتۇلغۇسىز تەسىراتلارنى قالدۇردى. خوشلىشىش ۋاقتىدا ئايچامال باراتقا يەنە بىر ھەپتە يەتكۈدەك خىراجەت بەردى.

— كۆپ بەرمىدىم، كەلمەي قالسىن، — دەيتتى ئايچامال نازلىق كۈلۈمسىرەش بىلەن، — پۇلۇڭ تۈگىگەندە يەنە كېلىپ ئوغرىلاپ كەت! ئىلاھىم، سېنىڭ ماڭا مەڭگۈ ھاجىتىڭ چۈشۈپ تۇرسۇن!...

راست دېگەندەك، ئايچامالنىڭ بەرگەن پۇلى باراتقا بىر ھەپتىگە ئارانلا يېتەتتى. ئاندىن بارات ئاقساق سودىگەرنىڭ ھويلىسى يېنىدىكى قاپاق تېرەككە يامىشىشقا يەنە مەجبۇر بولاتتى. ۋەدىلەشكەن كۈنى ئايچامال ھويلىنىڭ ئىچىگە شوتتا قويۇپ قوياتتى. بارا - بارا بارات ئايچامالغا ئۆگىنىپ قالدى. بەزىدە ئۇ پۇل ئۈچۈنلا ئەمەس، ئۆزىگە تەشنا بولۇپ تەلمۈرۈپ تۇرغان چوكاننى سېغىنىپمۇ قاپاق تېرەككە يامىشاتتى...

— مەن ئەمدى بۇ يەرگە كېلەلمەيمەن! — دېدى بىر كۈنى بارات ئايچامالنىڭ چۈشكىدە يېتىپ.

— نېمىشقا؟ — دەپ چۆچۈپ كەتتى ئايچامال ھالسىز قوللىرى بىلەن باراتقا ئېسىلىپ تۇرۇپ.

— بىلەمسەن؟ مەن ھەر قېتىم بۇ ھويلىغا چۈشىدىغان چاغدا، دەككە - دۈككەچىلىكتە كۆرمىگەننى كۆرمىەن، ئاۋۋال

بازارغا بېرىپ نىيازنىڭ دۈكىنىنى ئاچقان . ئاچمىغانلىقىغا قاراپمەن . نىيازنىڭ سودا قىلىپ تۇرغىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەندىن كېيىن بۇ ياققا قاراپ يۈگۈرمىەن . بۇ كوچىنىڭ ئىككى بېشىدا ئالاقىرادە بولۇپ بىر ھازا مېڭىپ، تېرەككە يامىشىدىغان ئەپلىك پەيتىنى كۈتىمەن، تۇفۇ، شۇمۇ كۈن بوپتۇمۇ؟! قايتىدىغان ۋاقتىمدا ئىشىم تېخىمۇ تەس، تام تۈپىسىگە چىقىپ بولغان چاغدا، كوچىدا تاسادىپىي بىرەر ئادەم كېتىپ بارغان بولسا، قاپاق تېرەكنىڭ ئۈستىدە، يوپۇرماقلارنىڭ دالدىسىدا ھۇقۇشتەك تۈگۈلۈنۈپ ئولتۇرمىەن... بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى، مېنى بۇ ئەتراپتىكى قۇلۇم - قوشنىلار كۆرۈپ قېلىشى ياكى بولمىسا سېنىڭ ئېرىڭ قانداقتۇر بىر ئىش بىلەن كۈندۈزدىلا ئۆيگە قايتىپ، نەق ئۈستىمىزدىن چۈشۈپ قېلىشى مۈمكىنغۇ؟!... ئەگەر شۇنداق بىرەر پالاكت يۈز بېرىدىغان بولسا، مېنىڭ پۇت - قولۇمنى چاناپ تاشلىشىدۇ، سېنىڭ يۈزلىرىڭگە قازان كۈيىسىنى سۈركەپ، ئېشەككە تەتۈر مىنگۈزۈپ سازايى قىلىپ، چالما - كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ!...

ئايچامال ئويلىنىپ قالدى. مۇنداق ئوغرىلىقچە مۇھەببەتلىشىشنىڭ خەۋپىنى ئۇ ئۆزىمۇ ھېس قىلغانىدى. نىياز بەزىدە بىرنەرسىدىن گۇمانلانغاندەك قىلىپ: «نېمىشقا سەن بۈگۈن مۇنچە خۇشال؟... بۇ ئۆيدىكى مېۋە - چېۋە، مۇرايىلار نېمانچە تېز تۈگەۋاتىدۇ؟ سەن شۇنچە ئىشتىھالىق بولۇپ كېتىۋاتامسەن - ھە؟!» دېگەندەك سوئاللارنى سورايتتى. ئايچامال بۇ سوئاللارغا خىيالغا كەلگەن بىرنېمىلەرنى دەپ جاۋاب بېرىپ ئۆتكۈزۈۋېتەتتى. ئەمما، ئۇ ھىيلىگەر ئاقساقلى بىر ئۆمۈر ئالداپ ئۆتۈش مۈمكىنمۇ؟

— مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن! — دېدى ئايچامال.

— نېمە دەۋاتىسەن؟ — دەپ چۆچۈپ كەتتى بارات.

— ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن.

— كىمنى؟

— نىياز دېگەن قېرىنى.

— ئەگەر ئېرىڭنى ئۆلتۈرۈشكە رازى بولساڭ، ئۇنى سەن ئەمەس، مەن ئۆلتۈرسەم بولىدۇ. مانا، بۈگۈنلا مېنى بىر يەرگە مۆكتۈرۈپ قويىسەن. كەچتە نىياز كېلىپ دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا مەن ئۇنى بوغۇپ قويىمەن.

— مۇنداق ئۆلتۈرۈش خەتەرلىك! — دېدى ئايجامال، — ئەگەر ئۇ شۇنداق تۇيۇقسىزلا ئۆلۈپ قالسا قۇلۇم - قوشنىلاردا گۇمان پەيدا بولىدۇ.

— ئەمەس، قانداق قىلساق بولىدۇ؟

— سەن ماڭا بازاردىكى دورىپۇرۇشلاردىن ئاستىراق تەسىر قىلىدىغان زەھەر تېپىپ ئەكىلىپ بەر. مەن ئۇنى نىيازنىڭ تامىقىغا قوشۇپ بېرىمەن. ئۇ ئاستا - ئاستا ھالسىزلىنىپ ئۆلسۇن. قېرى ئادەم مۇشۇنداق ئۆلۈپ كەتسە ھېچكىم گۇمان قىلمايدۇ. بۇ چىرايلىق ھويلا، مال - مۈلۈك ۋە مەن ھەممىمىز ساڭا تەئەللۇق بولىمىز. نىيازنىڭ نەزىر - چىراغلىرى ئۆتۈپ بولغاندا، سەن ماڭا ئادەم كىرگۈزىسەن، بىز جامائەت ئالدىدا ئوچۇق - ئاشكارا نىكاھلىنىمىز. نىياز كۆمگەن دۇنيالار بىزگە ئۆلگۈچە يېتىپ ئاشىدۇ.

— ئەقلىڭگە ئاپىرىن! — دېدى بارات — يىراق بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن خېلىلا ۋاقىت كېتىدىغاندەك تۇرىدۇ.

ئايجامال ئۆزى ئويلاپ تاپقان ئەقلىگە ئۆزى خۇش بولۇپ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى.

— سەۋرى قىل، يىگىتىم! — دەپ باراتقا ئەركىلىپ سۈركەلدى ئۇ، — سەۋرى قاچىسىنىڭ تېگى ھالاۋەت. كىتابلارغا شۇنداق يېزىلغان. سەن زەھەرنى تېپىپ كەل، قالغان ئىشنى ماڭا قويۇپ بەر! ... ئەمما، بىر شەرت، بىز توي قىلغاندىن كېيىن سەن مېنى مەڭگۈ تاشلاپ كەتمەيدىغانغا قەسەم بېرىسەن.

— قەسەم بېرىمەن! — دېدى بارات.

III قىسىم

چۆل ئوغلى

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ئۈچ تۈپ توغراق

ئارىدىن خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى. زادى قانچىلىق ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى ھېچكىم ئىنچىكە ھېسابلاپمۇ كۆرمىدى. ۋاقىت ئۇ شۇنداق نەرسە، ھېچكىم ھېسابلاپ ئۇنىڭ چېكىگە يېتەلمەيدۇ؛ ھېسابلىمىساڭمۇ كۆزگە كۆرۈنمەي ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. لېكىن، ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە، ھەربىر تۈپ گىياھ، تاغۇ تاش، چوڭ-كىچىك ھاياتلىقلارنىڭ ھەممىسىدە ۋاقىتنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئىزنالىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ... چۆل يىگىتى ئەمدى بۇرۇنلىرى خەت تارتىپ، چوڭلا يىگىت بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى ئەزان چىلاپ قويغان «سەپەر» دېگەن ئىسمى ھېچكىمنىڭمۇ ئېسىدە قالمىغانىدى، ھەممە ئۇنى «چۆل يىگىتى» دەپ چاقىرىشاتتى.

بۇ ئۇزۇن يىللار ئىچىدە باھار قۇشلىرى چۆل ئاسمىنىدىن قانچە - قانچە رەت ئۇچۇپ ئۆتتى. چۆل يوللىرىدا قانچە كارۋانلارنىڭ قوغغۇراق ئاۋازى ياڭراپ، تالاي يولۇچىلار يىراقلارغا ئۇزاپ كېتىشتى. قۇملۇقلار ئۈستىدىن سانسىز بورانلار ئۇچۇپ ئۆتۈپ، قۇم بارخانلىرى قانچە قېتىملاپ ئۆز ئورنىنى يۆتكەشتى. كىملىرىدۇر يىغلاپ، كىملىرىدۇر كۈلۈپ، كىملىرىدۇر تۇغۇلۇپ، كىملىرىدۇر ئالەمدىن ئۆتتى. كۆك ئاسماندىن قانچە يۇلتۇزلار ئېقىپ چۈشتى. لېكىن، ئوتۇنچى بوۋاينىڭ چايخانىسى ئالدىدىكى ئۈچ تۈپ توغراق ئىلگىرىكىدەكلا

ئەتراپىغا سالقىن سايە تاشلاپ، يەنە ئۆز ئورنىدا مەزمۇت قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ يىللاردا ئەتراپنى قۇم بېسىپ، كارۋان يوللىرى يىراققا سوزۇلۇپ كەتكەچكە چايخانا ئىلگىرىكىدىن چۆللىشىپ قالغانىدى. پەقەت شۇ ئەتراپتىكى جاڭگاللاردىن ئوتۇن ئاچقىلىدىغان ئوتۇنچىلار، يولدىن ئازغان يولۇچىلار، قارچىغىلىرىنى بىلەكلىرىگە قوندۇرۇپ ئارىلاپ پەيدا بولۇپ قالدىغان ئوۋچىلار، قانداقتۇر بىر دىۋانە، ئاشىق، كەچ قالغان جاھانكەزدىلەر بۇ يەرگە چۈشۈپ، ئۇلاغلىرىنى دەم ئالدۇرۇپ، قونۇپ، چاي ئىچىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى.

ئوتۇنچى بوۋاي ئوسمان بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا مومىيىنى ئاشۇ قۇملۇقلارنىڭ ئىچىگە — ئوغلنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلدى. ھازىر ئۇنىڭغا ئوبدانلا قېرىلىق يەتكەن، بەللىرى مۈكچەيگەندى. يىراق — يېقىننىڭ ئىشىنى چۆل يىگىت بېجىرەتتى. بوۋاي تاڭ سەھەردە قوپۇپ ئوچاق ئەتراپىدا ئاۋارە بولاتتى، چەينەكلەردىكى تۈنۈگۈندىن ئېشىپ قالغان چايلارنى تۆكۈپ، شامىلارنى تازىلايتتى. قارىداپ كەتكەن يوغان مىس چۆگۈننى ئوتقا قوياتتى. ئۇ شەھەرنىڭ چايچىلىرىدەك چاينى ھەرگىزمۇ ئالدىن دەملەپ قويمايتتى. پەقەت يىراقتىن يولۇچىلارنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپ، ئۇلاغلىرىنىڭ بېشىنى بۇ تەرەپكە بۇرۇغاندىلا چەينەكلىرىگە يېڭى چاي سېلىپ، قايناق سۇ بىلەن ئىملاپ، ئوتقا يېقىنلاشتۇراتتى. ئۇنىڭ ساندۇقلىرىدا بولسا ئەڭ پۇراقلىق چايلار ساقلىناتتى. ئۇنىڭ دەملىگەن چېيى ئىلگىرىكىدەكلا لەززەتلىك بولۇپ، ئىچكەن ئادەمنى تەرلىتىپ، يۈزلىرىگە قان يۈگۈرتۈپ ھاردۇقنى چىقىراتتى.

چۆل يىگىت يېتىلىپ ئوبدانلا بوي تارتقان بولۇپ، ئۇنىڭ يۇمران، ئاپئاق تېرىلىرى چۆل ئاپتىپىدا كۆيۈپ مىس رەڭگىگە كىرگەندى. ئۇ ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ، بۇلاقتىن سۇ ئەكەلىپ كۈپلەرنى تولدۇراتتى. ئاندىن ئارغامچا، پالتىلىرىنى

ئېشەككە ئارتىپ، ئوتۇن ئەكېلىش ئۈچۈن چۆلىنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭاتتى. چايخانىنىڭ ئارقىسىدا ئۇ توشۇپ كەلگەن ئوتۇنلار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. بوۋاي بۇ ئوتۇنلارنى چاي قاينىتىشقا ئىشلىتىپ، ئاشقېنىنى ئوتۇنچىلارغا ئەرزان باھادىلا بېرىۋېتەتتى. ئاتا - بالىنىڭ تىرىكچىلىكى ئەنە شۇنداق داۋام قىلاتتى.

ئوتۇنغا ماڭغان چۆل يىڭىت يول بويى ناخشا ئېيتاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەتراپتىكى ھەممە نېمە تونۇش ۋە يېقىملىق ئىدى. ياشلىق ئۇنىڭ قەلبىدە يېڭى ئىستەك، يېڭى تۇيغۇ، يېڭى تەلپۈنۈشلەرنى ئۆستۈرەتتى. ئادەمسىز بۇ چۆلدە تەبىئەتنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا يېتىلدۈرۈۋاتقان بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ زادى نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئۇ تېخى چۈشىنىپ يېتەلمەيتتى. چۆل يىڭىت ئۆز يولىدا ئۇچراشقان ھەربىر تۈپ گىياھ، جان - جانىۋارلار بىلەن غايىبىانە پاراڭلىشىپ ئۆتەتتى. چۆل ئۇنىڭ ئانىسى، ۋەتىنى، كۆڭۈل خۇشى ئىدى.

چۆلىنىڭ گۈزەللىكىنى پەقەت چۆل پەرزەنتلىرىلا بىلىدۇ. ياراتقان ئىگەم ئالەمنىڭ ھەممە يېرىگە ئۆزىگە خاس كۆركەملىك بەخش ئەتكەن، بۇ تونۇردەك كۆيۈپ تۇرغان قۇملۇقلاردىمۇ يەنە قىزىق قۇم تەكتىگە قەيسەرلىك بىلەن يىلتىز تارتىپ باراقسان بولۇپ تۇرغان ياپيېشىل توغراقلىقلار ئۇچراپ تۇرىدۇ. خورجۇنىنى مۇرىسىگە ئارىپ يىراقلاردىن كېلىۋاتقان يولۇچى توغراقلىقتا سايىداپ ئولتۇرغىنىدا، قەيەردىندۇر سالقىن چۆل شامىلى پەيدا بولۇپ ئۇنى يەلپۇپ ئۆتىدۇ - دە، يولۇچىنى جەننەتنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرىدۇ... بۇ يەردە يەنە قىپقىزىل گۈللەپ تۇرغان يۇلغۇنلار، تىكەنلىك ياۋا ئوتلار، چېچەكلەپ تۇرغان دالا گۈللىرى، پۈپۈكلىرىنى يېنىك ئىغاڭلىتىپ تۇرغان قومۇشلار ئۇچرايدۇ. چۆل ئوتلىرىنىڭ ئۆمرى بەكمۇ قىسقا، ئۇلار ئانچە مۇنچە تامچىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان چۆل يامغۇرىدىن سۇ ئىچىپ بىخلىنىپ، قاقاس چۆلگە بىر مەزگىل بولسىمۇ يېشىللىق بەخش

ئېتىدۇ - دە، ئاندىن ئالدىراشلىق بىلەن ئۇرۇق تۇتۇپ، ئۆز ئۇرۇقلىرىنى يەنە قۇملار ئارىسىغا چېچىۋېتىپ ئۆز ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ. بۇ ئۇرۇقلارنى چۆل شاماللىرى بەزىدە يىراقلارغا ئەكەتسىدۇ. كۆزگە كۆرۈنمەس ئۇرۇقلار چۈشكەن يېرىدە خۇددى ئاشقنىڭ يۈرىكىدىكى مۇھەببەت ئوتىدەك، قىزنىڭ قەلبىدىكى مەخپىي سىردەك، بىخلىنىدىغان يەنە بىر پۇرسەتنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتۈپ ياتىدۇ... چۆل ئادەملىرىنىڭ مەجەزىمۇ سۆسىز جەزىرىلەردە كۆكلەپ تۇرغان ئاشۇ تىكەنلىك ئوتلارنىڭ تەبىئىيىتىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. راھەتلىك باغلار، شەھەرنىڭ سالىقىن سارايلىرىدا يىلاپ ئاپتاپ كۆرمىگەن لەشتەك ئاق چىرايلارنى بۇ يەردە ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. چۆل ئادەملىرىنىڭ چىرايى قۇياشتا چاقناپ مىستەك پارقىراپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ رەڭگىمۇ ئۆڭۈپ ئاشۇ قۇملارنىڭ رەڭگىگە ئوخشاپ قالغان؛ قۇياشنىڭ ئوتتەك قىزىق تەبىئىتى، ئۈزۈلمەي چىقىپ تۇرغان چۆل شاماللىرى جاھىللىق، قوپاللىق، مەردانلىك، سادەلىككە خىسلەتلەرنى ئۇلارنىڭ قان - قېنىغا سىڭدۈرۈۋەتكەن... شۇنداق، بۇ يەردە تەبىئەت ھېچبىر ھاياتلىقنى پەيلىمەيدۇ؛ ھەممە نېمە ئۆزىنىڭ قايتماس، ئېگىلمەس روھىغا تايىنىپلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ!...

چۆل يىگىت بەزىدە خىيالغا چۈشۈپ ئولتۇرۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ ئېسىگە ياۋا مېۋىلەر بىلەن جاڭگاللىشىپ كەتكەن بىر تاشلاندۇق باغ، كارىۋاتقا ياتقان بوۋاي، ئۇنى كۆتۈرۈپ ماڭغان ئاكىلىرى كەلگەندەك بولاتتى، يەنە بۇ ئەسلىمە چۈشتەك خىرەلىشىپ كېتەتتى.

— ئوغلۇم، ئەمدى ساڭا مۇلايىم بىر قىز لازىم ئىدى، — دەيتتى ئوسمان بوۋاي قۇرامىغا يېتىپ قالغان چۆل يىگىتىگە زوقلىنىپ قاراپ، — مەن سېنىڭدىن كىچىك ۋاقتىمدىن باشلاپ ئوتۇنچىلىق قىلغان. شۇڭا مېنى بىلگەنلەر ھازىرغىچە ئوتۇنچى

ئوسمان دېيىشىدۇ. كېيىن، ياخشى نىيەتلىك بىر كىشى ئۆز قىزىنى ماڭا نىكاھلاپ قويدى ۋە مۇشۇ بۇلاقنىڭ يېنىغا، ئۈچ تۈپ توغراقنىڭ ئاستىغا بىر چايخانا ئېچىشنى مەسلىھەت بەردى. شۇنداق قىلىپ بۇ يەرگە چايخانا ئاچتىم. ئايالىم جاپايىمنى ئەللىك يىلدىن ئوشۇق تارتتى. ئاخىرىدا ئۆز قولۇمدا جان ئۆزدى. ئوغلۇم بىلەن مومىيىمنى مۇشۇ ئەتراپتىكى توغراقلىققا كۆمدۈم. شۇڭلاشقا، مۇشۇ چۆللۈكتىن، كونا چايخانىدىن نېرى كەتكۈم كەلمەيدۇ. ئاللانڭ رەھىمىتى چەكسىز، قارا، ئاخىرىدا خۇدايىم ئىككىمىزنى بىر - بىرىمىزگە ھەمراھ قىلدى. ئاللا - ئاجىزلار ئۈچۈن پاسىبان، كەچ قالغانلار ئۈچۈن پاناھ! ھەر نامىزىمدا ئاللاغا شۈكرى ئېيتىمەن، سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن دۇئا قىلىمەن. بىراق، بۇ ئەتراپتا بىز ئىشك قېقىپ كىرگۈدەك قىزلىق ئۆيلەر يوق. باشقا يۇرتنىڭ قىزلىرى بۇ چۆلىنىڭ جاپاسىغا چىدىمايدۇ. خۇدا بىر يەردىن بەختىڭنى ئېيتار! ... بوۋايىنىڭ مۇنداق سۆزلىرىنى چۆل يىگىت قىزارغان ھالدا، شېرىن بىر تۇيغۇغا چۆمۈپ ئاڭلايتتى.

چۆل يىگىتىنى ھەممىدىنمۇ چايخانىدا قونۇپ قالىدىغان يولۇچىلارنىڭ گەپ - سۆزلىرى ناھايىتى قىزىقتۇراتتى. يىراقتىن كەلگەن ياكى يىراقلارغا سەپەر قىلىپ كېتىۋاتقان بۇ ئاجايىپ كىشىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانىمىزى دۇنيا ئۇنىڭغا تولىمۇ چەكسىز ۋە سىرلىق بىلىنەتتى. بۇ يەردە قونغان ئوتۇنچىلار جان باقماقنىڭ كۈندىن - كۈنگە تەسلىشىپ كېتىۋاتقانلىقى، شەھەردە ئوتۇننىڭ باھاسى چۈشۈپ، سودىگەرلەرنىڭ ماللىرىنىڭ قىممەتلىپ كېتىۋاتقىنى ئۈستىدە دەرد تۆكۈشەتتى. بەزىدە بۇ يەردە ساپايى، خۇرجۇنلىرىنى كۆتۈرگەن دىۋانلەر، ئاشىقلار، داپ ۋە خەنجەرلەرنى تاغارغا سېلىپ يۈدۈۋالغان باخشى، رەمباللار كېلىپ تۈنەپ قالاتتى. ئۇلار قەيەردىندۇر بىر يەردە ئىككى باشلىق بىر ئەجدىھاننىڭ يەيدا بولۇپ قالغانلىقى ۋە پۈتۈن بىر

شەھەرنىڭ ئادەملىرىنى تىرىكلا يۇتۇپ كەتكەنلىكىنى، كىمدۇر بىرىنىڭ جاڭگالدىكى يوغان بىر قارا تاشنى ئۆز ئورنىدىن يۆتكەپ قويۇش بىلەن قارا بوران پەيدا بولۇپ، شۇ ئەتراپتىكى خەلقنىڭ ئۆي - ماكان، تەرگەن زىرائەتلىرىنى ئاسمانغا ئۇچۇرتۇپ كەتكەنلىكى، ۋە ھاكازالار توغرىسىدا سۆزلىشەتتى.

چۆل يوللىرىدا پات - پات پەيدا بولۇپ قالىدىغان تەۋەككۈلچىلەر، جاھانكەزدىلەرنىڭ گەپلىرى تولىمۇ قىزىقارلىق ئىدى. ئۇلار مۇشۇ پايانىسىز قۇملۇقلارنىڭ قەيەردىدۇر بىر يېرىم قۇم دۆۋىلىرى ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغان قەدىمىي شەھەرلەر، تۈگمەس بايلىق بىلەن تولغان خەزىنىلەر ھەققىدە قىزىشىپ سۆزلىشەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەنە شۇنداق سىرلىق خەزىنىلەرنى ئىزدەپ چۆلگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكىنىچە قايتىپ چىقالمايتتى - دە، دېرەكسىز غايىب بولۇشاتتى. يەنە بۇ كونا چاپخانىدا بەزىدە كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ تۇرىدىغان ئۇنچىقماس كىشىلەر قونۇپ ئۆتەتتى، كۆپىنچە ئۇلار قاراڭغۇ چۈشكەندە پەيدا بولۇشاتتى - دە، ئەتىسى تاڭ يورۇماستىنلا ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ ئۇزاپ كېتىشەتتى. چاپخانا ئالدىدىكى ئۈچ تۈپ توغراق ئۆتكەن - كەچكەنلەر ئۈچۈن بەلگە ئىدى. چاپخانىدا يەنە يېڭى - يېڭى مېھمانلار كېلىپ چاي ئىچىشەتتى ۋە يېڭى - يېڭى ۋەقەلەر ھەققىدە ھېكايىلەر باشلىناتتى. مۇنداق ھېكايىلەر ئەسلىدە راست بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەردىن باشلانغان بولسىمۇ، ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈش بىلەن ئۇنىڭغا سۆزلىگۈچىلەرنىڭ مۇبالىغىلەشكەن خىياللىرى ئارىلىشىپ، ئاخىرىدا ناھايىتىمۇ قىزىقارلىق ئەپسانىلەرگە ئايلىنىپ كېتەتتى.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

«بىغەملەر شەھىرى» ھەققىدە يېڭى رىۋايەتلەر

ھەممىدىنمۇ چۆل يىگىتىنى «بىغەملەر شەھىرى» توغرىسىدىكى پاراڭلار بەك قىزىقتۇراتتى. كىشىلەرمۇ شۇ چۆلنىڭ قايسىبىر يېرىدە ئىلگىرى «بىغەملەر شەھىرى» دەپ نام ئالغان ئاۋات بىر شەھەرنىڭ بولغانلىقىنى ھېكايە قىلىشاتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: ئۇ شەھەرنىڭ سېپىللىرىمۇ، ھەتتا ھويلا-ئاراملىرىنىڭ تاملىرىمۇ بولمىغانىكەن. ئۇ يەرنىڭ كىشىلىرى قۇۋلۇق - شۇملۇقنى، ئوغرىلىق قىلىشنى بىلمەيدىكەن. خان - پادىشاھ، لەشكەر دېگەنلەرنىمۇ تونۇمايدىكەن. يەيدىغان - ئىچىدىغاننىڭ باياشاتلىقىدىن ئۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى ئويناپ - كۈلۈپ، ناھايىتىمۇ بىغەم ياشىغانىكەن. كېيىن بۇ شەھەرنى ياۋلار بېسىپ كىرىپ ۋەيران قىلىپتۇ. ئۇ يەردىكى مال - دۇنيانىڭ كۆپلۈكىنى ئاڭلاپ مىڭلاپ دىۋانلەر، ئاچ - يالىڭاچ قالغان ئادەملەر ئېقىپ كىرىپ بۇلاڭ - تالاڭ قىلغىلى تۇرۇپتۇ. ئاخىرىدا شەھەر چۆللىشىپ، ئېتىز - ئېرىقلارنى قۇم بېسىپ، ئادەملىرىنىڭ ھەممىسى جىن - ئالۋاستى، ئېزىتقۇلارغا ئايلىنىپ كېتىپتۇمش...

«بىغەملەر شەھىرى» ھەققىدە گەپ بولۇنسىلا يولۇچىلار ئىختىيارسىز قىزىپ پاراڭغا چۈشۈپ كېتىشەتتى. «شۇ بىغەملەر شەھىرىگە يېقىن بىر جايدا كېتىۋاتسام،—

دەپ ھېكايە قىلاتتى يولۇچىلارنىڭ بىرى، — كۆزۈمگە چىراغلىرى يېنىپ تۇرغان بىر شەھەر كۆرۈندى. يائاللا، ھېلىقى بىغەملەر شەھىرى دېگىنى شۇ بولمىسۇن، دەپ شەھەرنى يانداپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدۇم. قارىسام، چەتتە بىر يەردە پەنجىرلىرىدىن چىراغ يورۇقى چۈشۈپ تۇرغان ئۆي كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇرۇدۇم. ئۆينىڭ ئەتراپى بۈككىدە دەرەخلىك ئىكەن. مۇشۇ يەردە دەم ئېلىپ كېتەي، دەپ ئۇلارنىڭ ئوتقا قويۇۋېتىپ تۇراتتىم، ئۆيىچىدىن ئاياللارنىڭ گۈدۈڭلاشقان ئاۋازى ئاڭلاندى، پۈتۈمنىڭ ئۈچىدا مېڭىپ بېرىپ پەنجىرىدىن قارىسام، ئۆينىڭ ئىچى شۇنچە چىرايلىق بېزىلىپتۇ، تاملاردا گىلەم، ئۈچ خوتۇن قېلىن يېكەنداز كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

— بۇ سودىگەر دېگەن خەققە پۇل بولسىلا بولدى، — دەپ گېپىنى داۋام قىلدى بىر خوتۇن، — مانا، مېنىڭ ئېرىم سودا بىلەن چىقىپ كەتكىلى ئايدىن ئاشتى. ھەر كۈنى يولغا قارايمەن، شۇمۇ كۈن بوپتۇمۇ؟! ...

— سېنىڭكىگە ئاي بوپتۇ، — دېدى ئىككىنچىسى، — مېنىڭكى ئۆيىدىن يوقالغىنىغا يىل بولاي دەپ قالدى. تايىنلىق ئۇ خەق خىيالىغا كەلگەن بىر يەردە ئۇچرىغان بىر پاسكىنا بىلەن قۇچاقلىشىپ ياتىدىغاندۇر، بىز بۇ يەردە ئۇ خەقنىڭ يولىغا تەشنا...

بۇ گەپلەرنى مەن پەنجىرە يېنىدا ئاڭلاپ تۇرىمەن. — ئوھۇش، يوق ئەرلىرىڭلارنىڭ ئارزۇسىنى قىلىپ ئاغزىڭلارنى تاتلىق ئەتمەڭلار! ... شۇ تاپتا خۇدايىم ئالدىمىزغا بىرەر ئەر كىشىنى ئەۋەتسىمىزغا! — دېدى ئۈچىنچىسى. — قارىغۇ، جىرتاق بولسىمۇ مەيلىتى، — دەپ قوشۇلدى بىرى.

— ئەگەر غايىبىتىم شۇنداق بىر مېھمان كېلىپ قالغۇدەك

بولسا كىمنىڭ ئۆيىدە قونىدۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى يەنە بىرى.
— ئەلۋەتتە مېنىڭكىدە ياتىدۇ، ئۆتكەندە بىرى كېلىپ
سېنىڭكىگە چۈشىگەنمىتى؟! — دېدى ئىككىنچىسى.

— ئەمدى نۆۋەت مېنىڭ بولىدۇ، سەنلەردە ئىنساپ دېگەن
بارمۇ؟! — دەپ چاچراپ ئورنىدىن قوپتى ئۈچىنچىسى.

شۇنىڭ بىلەن بىر چىرايلىق پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان
خوتۇنلار بىر - بىرى بىلەن چاچلىشىپ كەتتى.

— ھاي بولدى قىلىڭلار! — دەپ ئىشكىتىن ئېتىلىپ
كىرىپ، ئۇلارنى ئاجرىتىپ قويدۇم. خوتۇنلار مېنىڭ بېشىمدىن -
ئايىغىمغىچە قارىشىپ ھەيران بولدى.

— ئۆزۈڭ كىم بولسەن؟ بۇ يەرگە نەدىن كېلىپ قالدىڭ؟
— دەپ سوراشتى.

— مەن يولۇچىمەن، بىرەر قونالغۇ ئىزدەپ بۇ تەرەپكە
بۇرۇلغانىدىم، ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئاڭلاپ نېمە گەپكىن دەپ
كىرىشىم، — دېدىم.

— ئوبدان بوپتۇ، بىزمۇ يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ
ئولتۇراتتۇق. قېنى يۇقىرىغا ئۆت، بىللە كۆڭۈل ئېچىشىپ بۇ
زېرىكەرلىك تۈنى تاڭغا ئۇلايلى. ئاندىن سەنمۇ ئۆز يولۇڭغا
راۋان بول، — دېدى خوتۇنلار.

ئۇلار مېنى تۆردىكى يېكەنداز ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ،
بىلىمگە پەي ياستۇقلارنى قويدى. ئالدىغا داستىخان سېلىپ،
نازۇ نېمەت دېگىنىڭنى تىزىۋەتتى. بىردەمدىن كېيىن شاراب
ئىچتۇق، شاراب كەيپ قىلغانىبىرى كۆزۈمگە بۇ خوتۇنلار بىر -
بىرىدىن گۈزەل كۆرۈنگىلى تۇردى.

— مەن بىر يولۇچىمەن، بۇ كېچە سىلەر بىلەن بىر
داستىخاندا بىللە بولۇشنى تەقدىر نېسىپ قىپتۇ. بۇ چۆللەردە
يۈرۈپ ئايال زاتىنى كۆرمىگىنىڭىمۇ ئۇزۇن بولغانىكەن. ئەيىب
كۆرمىسەڭلار، ئاراڭلاردىكى بىرەر ئىڭلار بىلەن خالىيدا بىللە

بولسام، سودىگەر خەق دېگەننىڭ نەدە كۈن كەچ كىرسە ئۆيى شۇ.
تەلىپىمنى يەردە قويمىساڭلار! — دەپ ئۆتۈندۈم. خوتۇنلار كۈ-
لۇشتى. ئارىدىن بىرى:

— بۇ ئۈچىمىز بىر — بىرىمىزگە كۈندەش، قېنى ئۆزۈڭ
ئېيت كىمنى كۆڭلۈڭ تارتىدۇ؟ — دېدى.

قارىسام، بۇ خوتۇنلار بىر — بىرىدىن چىرايلىق. بىرىنىڭ
بەدىنى قاشتېشىدەك سۈزۈك، يەنە بىرى قارا قۇمچاق، مېھرى
ئىسسىق، ھەممىدىن ياش بىرىنىڭ بولسا نېپىز شايبى كۆڭلەكتە
چىرايلىق يۈزلىرى، كېلىشكەن بەدەنلىرى مانا مەن دەپ
كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇ. قايسىسىنى تاللىشىمنى بىلمەي تېڭىرقاپ
قالدىم.

— بولمىسا بىز چېلىشايلى، — دېدى يەنە بىرى، — سەن
كىمنى يىقىتىۋالساڭ شۇ سېنىڭ بولسۇن!

— ئەگەر ئۈچىلىڭلارنى يىقىتىۋالسامچۇ؟ — دېدىم.

— ھە، ئۈچىلىمىزنى يىقىتىۋالساڭ، بۈگۈن كېچە نۆۋەت
بىلەن خىزمىتىڭدە بولايلى، — دېدى.

چېلىشىشقا چۈشتۈق، دەسلەپتە ھېلىقى شايبى كۆڭلەك
بىلەن تۇتۇشتۇم. جانىۋارنىڭ بەدەنلىرى شۇنداق يۇمشاق،
بېلىمگە چىرماسقان قوللىرى ئۈزۈم تېلىدەك ئەۋرىشىم. خۇدانىڭ
قۇدرىتى بىلەن ئايىغى چۆيۈن ئېسىۋالغاندەك ئېغىر. يەردىن
زادىلا يۇلۇۋالالىدىم. بىر چاغدا ئۇ مېنى يانپاشقا ئېلىپ يەرگە
ئاتتى. ئىككىنچىسىگىمۇ تەڭ كېلەلمىدىم. ئۈچىنچىسى تۇتۇشا-
تۇتۇشمايلا بېشىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىۋەتتى. خوتۇنلار قاقاقلاپ
كۈلۈشىدۇ. يىقىلغان يېرىمدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ:

— كېلىڭلار بولمىدى، باشقىدىن! دەيمەن. يەنە
تۇتۇشىمەن. يەنە يىقىلىمەن. ناھايىتى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ
قالدىم.

شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى خوتۇنلار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە

چېلىشىپ ھالىمدىن كېتىپتىمەن. بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام،
تالغا يورۇپ كېتىپتۇ. ھېلىقى يەردە نە شەھەر، نە ئۆي بولسۇن؟
ئەتراپ چەكسىز قۇملۇق. ئاشام قورساقىغا بىر نەرسە
يېگەندەكمۇ ئەمەسمەن. ئۇلارنىڭ قورساقلىرىمۇ ئېچىپ
بېقىنلىرىغا چاپلىشىپ كېتىپتۇ. قورققىسىنىمىدىن چاچراپ
ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، ئۇلارنى ھەيدەپ قاچتىم. »

« مەن سىلەرگە كىچىككەنە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرى، -
دەپ گەپ باشلايتتى ئىككىنچى بىر مېھمان، - سەن ئۈچ
خوتۇننى ئۇچراتقان شۇ ئەتراپ راستتىنلا تەكشى ئەمەس
ئوخشايدۇ. بىر كۈنى كەچكە يېقىن، ماڭمۇ نەق شۇ يەردىن
ئۆتۈشكە توغرا كېلىپ قالدى. سەل ئەيمىنىپ كېتىپ باراتتىم،
بىرىنىڭ « ھەي تاش! » دەپ ۋارقىرىغىنى ئاڭلانغاندەك قىلدى.
مېنى بىرى چاقىرىۋاتامدۇ نېمە؟ دەپ ھەيران بولۇپ، ئاۋاز
چىققان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتىمەن. « تاش، تاش! » دېگەن ئاۋاز
قايتا - قايتا ئاڭلاندى. ماڭە - ماڭە بىر ئەسكى تۈگمەننىڭ
ئالدىدىن چىقىپ قالدىم. قارىسام، تۈگمەننىڭ ئالدىدا بىر سەتەك
چوكان ئولتۇرۇپتۇ. ئۆمرۈمدە مۇنداق كېلىشكەن خوتۇننى
كۆرمىگەنكەنمەن.

- مېنى سىلى چاقىردىلىمۇ؟ - دەپ سورىدىم.

- ھە، مەن چاقىرغان، - دەپ تاتلىق كۈلدى.

- نېمە گەپتى؟ - دېسەم.

- ماۋۇ تۈگمەنگە ئۈگۈت ئەكېلىۋىدىم، تۈگمەندە ئادەم يوق

ئىكەن. قاراڭغۇ چۈشكەنسىرى قورقۇۋاتىمەن، ماڭا بىر كېچە
ھەمراھ بولغان بولسىلا، - دېدى.

- ھەمراھ بولسام بولاي! - دېدىم.

ھېلىقى چوكان مېنى تۈگمەنگە باشلاپ كىردى. قاش -

كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ئەتراپىمدا پىرقىراپ قاقاقلاپ كۈلگىلى

تۇردى. نېمە بولغىنىمنى ئۇقمايمەن. ئۇنىڭ چىرايىغا مەپتۇن بولۇپ، كېچىچە تۈگمەن تېشىنى چۆرۈپ چىقىپتىمەن. ھېرىپ زادىلا ھالىم قالمايىدى. بىر چاغدا ھېلىقى چوكانغا:
— خېنىم، تاڭمۇ ئاتاي دەپ قالدى، بىردەم ياتمايلىمۇ؟ —
دېدىم. چوكان:

— بۇپتۇ، ياتساق ياتايلى، — دېدى.
شۇنداق كۆڭۈللۈك قۇچاقلىشىپ ياتتۇق. سەھەردە ئويغىنىپ قارىسام، بىر بەتبەشەرە قېرىنى قۇچاقلاپ يېتىپتىمەن. چاچراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ يەنە بىر قارىسام، يېنىمدا ياتقىنى بىر ساھىبجامال ئايال ئىكەن. ئۇ ھېچنېمىنى تۇيماي يېنىك نەپەس ئېلىپ ئۇخلاپ يېتىپتۇ. ئېڭىشىپ قارىسام كۆزۈمگە يەنە شۇنداق بىر ئالۋاستى خوتۇن كۆرۈندى.
«يا ئاللا، بۇ نېمە كارامەت، كۆزۈم تورلىشىپ بىر قانداق بولۇپ قالدىمۇ نېمە؟ دەپ. كۆزۈمنى ئۇۋۇلىدىم. ھېلىقى چوكاننىڭ ئۇياق - بۇيىقىغا ئۆتۈپ تازا زەن سالىدىم. بايا بۇ چوكاننىڭ ئىككى يۈزى بار ئىكەن. بىر تەرەپتىن قارىساڭ تولۇن ئاينىڭ ئۆزى، يەنە بىر تەرەپىگە ئۆتۈپ قارىساڭ كىشىنىڭ كۆڭلى ئېلىشىدۇ. شۇ قاچقىنىمچە چوڭ يولغا قاراپ توختىماي يۈگۈرۈپتىمەن... ھېلىقى چۆچەكلەردىكى ئىككى يۈزلۈك ئالۋاستى دېگەن شۇ ئوخشايدۇ.»

«بىر كۈنى شۇ چۆلدە ئېشەكلىك كېتىپ بېرىپ مۈگدەپ قاپتۇمەن، — دەپ ھېكايىسىنى باشلايتتى يەنە بىرەيلەن، — بىر چاغدا كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام، ئالدىمدا بىر ئادەم كېتىپ بېرىپتۇ. ياندىشىپ بېرىپ قارىسام، بىر كۆزى ئالىغاي، يۈزى چوقۇر، تازىمۇ كۆرۈمسىز بىر نېمە ئىكەن. تېنىم شۈركۈنگەندەك بولدى. ئېشىكىمنى دېۋىتىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتسام:
— ھوي، ئاداشۇي، ئېشىكىڭ سۆڭەك غاجلامدۇ؟ —

دەيدۇ، نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ ئالجوقا دەپ: — مېنىڭ ئېشىكىم سۆڭەك غاجلايدىغان ئىتىمدى؟ ئۆزۈڭ نېمە ئادەمسەن؟ نېمانداق كېلىش - پەخىش گەپ قىلسەن؟ — دەپ قايناپ كېتىپتىمەن. ھېلىقى چوقۇر گەپلىرىمنى قاپتلىغىمۇ ئېلىپ قويماي:

— ئەمەس ئۆزۈڭ تاش يەمسەن؟ — دەيدۇ. بىر ساراڭغا ئۇچرىغان ئوخشايمەن، دەپ گەپمۇ قىلماي مېڭىۋەردىم. قارىسام، ئېشىكىم ھەرقانچە قامچىلساممۇ قەدىمى ئاستىلاپ، چىلىق - چىلىق تەرگە چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ. نېمە ئالامەتتۇ بۇ؟ دەپ ئارقامغا قارىسام، ھېلىقى چوقۇر يول ئۈستىدە كۆرۈنمەيدۇ. ئېشىكىمنىڭ قۇيرۇقىدا يوغان بىر تاش چىگىلىك تۇرىدۇ. ئاچچىقم نەدىن كەلدى، ئېشەكتىن ئىرغىپ چۈشۈپ، ئۇنىڭ قۇيرۇقىدىكى تاشنى ئېلىپ يىراققا ئاتتىم. تاش يەرگە پاققىدە چۈشۈشى بىلەن، ئېشەك مېنىمۇ تاشلاپ تىكىراڭشىپ چېپىپ كەتتى. شۇنداق قارىسام، ئېشەكنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى چوقۇر بىر ئوبدان مىنىۋاپتۇ، ئارقىسىغا قاراپ - قاراپ قويۇپ، سەت ھىجىيىپ كېتىپ بارىدۇ.

— توختا، ھەي نا ئىنساپ! قانداق نېمىسەن؟ بىراۋنىڭ ئېشىكىنى نەگە ئېلىپ بارماقچىدىڭ؟ — دەپ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم. يېتىشىپ بېرىپ چاپىنىنىڭ ئارقا پېشىدىن تۇتۇپ بىر تارتىپتىكەنمەن، گۈپىدە قىلىپ ئوڭدىسىغا ئالدىمغىلا چۈشتى. ئېشەكمۇ جايدا توختاپ قالدى. ھېلىقى چوقۇر خار قىراپ توپىدا ياتتى. بىردەمدىلا، ئاسماندىن چۈشكەندەك يېنىمدا بىر ئازازۇل خوتۇن پەيدا بولدى، كەلگەنچە ياقامغا ئېسىلىپ:

— ۋاي خۇدايىم جاجاڭنى بېرەر ئوغرى! سەن مېنىڭ دوستۇمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپسەنغۇ؟! ۋاي ۋاپادار دوستۇم، ۋاي چىرايلىق دوستۇم، ساڭا كۆز تەگدىغۇ دوستۇم، ئەمدى مەن بۇ ياغۇزچىلىقنىڭ دەردىنى قانداق تارتارمەن دوستۇم! — دەپ

يىغىنى سالىدى.

نېمە بالاغا قالغاندىمەن، دەپ ھېلىقى خوتۇنغا بولغان ئەھۋالنى چۈشەندۈرگىلى تۇردۇم. ھېلىقى بىشەم خوتۇن: — بۇ ئادەمغۇ ئۆلۈپتۇ، ئەمدى مەن بۇ چۆل - جەزىرىدە كىم بىلەن مۇگدشېپ كۈننى كەچ قىلىمەن، ئۇزاق كېچىلەرنى قانداق قىلىپ تاڭغا ئۇلاشتۇرمىەن؟ ئەمدى سەن ماڭا خوتۇن بول! — دەيدۇ.

نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ ساراڭ خوتۇن؟ دەپ قاراپلا قالدىم. — نېمە دەۋاتىسەن؟... ماڭا خوتۇن بول دەۋاتامسەن، ئەر بول دەۋاتامسەن؟ — دېسەم.

— خوتۇن بول! — دەيدۇ. قارىسام ھېلىقى مېنىڭدەك ئىككى ئەرنىڭ بەستى بار، تازىمۇ يوغان خوتۇن ئىكەن. قورققىنىمدىن پۇت - قولۇمدا جان قالمايدى.

— تۈزۈك گەپ قىلىسلا، خېنىم، خوتۇن كىشى خوتۇن ئالغاننى نەدە كۆرگەن؟! — دېدىم. ھېلىقى خوتۇن ئەيمەنمىدى: — ماۋۇ ئادەمگە ئون نەچچە يىل خوتۇن بولغانىم، ئەمدى سېنى بىرنەچچە يىل بولسىمۇ خوتۇن قىلىپ باقاي دەيمىنا! — دېدى.

— يوقىلاڭ گەپنى قىلىمىسلا، قانچە پۇل دېسىلە بېرەي، مېنى يولدىن قويىمىسلا، ئىشىنىم ئالدىراش، - دېدىم. يانچۇقلىرىمنى ئۆرۈپ - قېقىپ، بار پۇلۇمنى قولغا بەردىم. — ئەمىسە، ئېشەكنىمۇ تاشلاپ كەت! — دېدى.

ئېشەكنىمۇ تاشلاپلا، قۇتۇلغىنىمىغا خۇشال بولۇپ يۈگۈردۈم. بىر يەرگە بېرىپ ئارقامغا قاراپ، ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇمەن. قارىسام ھېلىقى ئەر - خوتۇن ئىككىسى سەت ھېجىيىشىپ ئېشەكنىڭ ئۈستىگە مىنىش-ۋاپتۇ. بىسچارە ئېشەكنىڭ بېلى ئېگىلىپ يەرگە تېگەيلا دەپ قاپتۇ...»

«ئېشەكنىڭ گېيىنى قىلساڭلار بىر ئىش ئېسىمگە كېلىپ قالدى، — دەپ سۆزلەپ كەتتى يەنە بىرەيلەن، — بىر كۈنى، ھېلىقى سىلەر پارىڭىنى قىلىۋاتقان چۆلىنىڭ ئەتراپىدا پىيادە كېتىۋاتاتتىم. بىر ئېشەككە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۆمرۈمدە مۇنداق چىرايلىق ئېشەكنى كۆرۈپ باقمىغانىكەنمەن. ھېچكىم يوق چۆلدە تېزەك پۇراپ كېتىۋېتىپتۇ. ئۆزۈممۇ پىيادە مېڭىپ، ھېرىپ ئۆلەي دېگەنتىم، بىرەر يىنىڭ كارۋىنىدىن ئايرىلىپ قالغان ئېشەك ئوخشايدۇ، ئىگىسى ئۇچراپ قالسا بېرىۋېتەرەن، بۇ چۆلدە ئۆسۈزلۈقتىن ئۆلۈپ قالمىسۇن، دەپ مىنىۋالدىم، شۇنچىلىك سېلىق مېڭىشى بار ئېشەك ئىكەن دېمەسلىرى، خۇددى شامال ئۇچۇرۇپ كېتىۋاتقانداك ھۇزۇرلاندىم. ئازراق مېڭىپلا كۆزۈم ئۇيقۇغا كەتكەندەك بولدى. بىر چاغدا:

— چۈشمەمسەن، ئۆيگە كەلدۇق! — دېگەن ئاۋازدىن ئويغىنىپ كەتتىم. پۇزۇر ياسالغان بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇق. ھېلى ماڭا گەپ قىلغان كىمكىن؟ دەپ ئەتراپىمغا قارىسام، ھېچكىم كۆرۈنمەيدۇ.

— سېنى دەۋاتىمەن، چۈشمەمسەن! — دېگەن ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى. قارىسام، ئاستىمىدىكى ئېشەك گەپ قىلىۋاتقانىكەن. قورققىنىمىدىن ئېشەكنىڭ ئۈستىدىن ئۆزۈمنى يەرگە ئاتتىم. ئۆيدىن بىر چىرايلىق خوتۇن يۈگۈرۈپ چىقىپ:

— ۋاي، مېھمان كېلىپ قاپتىكەنغۇ! — دەپ مېنى يۆلەپ تۇرغۇزدى، — بىر يەرلىرى ئاغرىمىغاندۇ؟ — دەپ كىيىملىرىمنى قېقىپ ئۆيگە باشلىدى.

بىر ئېشەككە، بىر ھېلىقى خوتۇنغا قاراپ، ئىتتىكىلا ئۆيگە كىرىۋالدىم. خوتۇن ئالدىمغا تۈرلۈك تائاملارنى تىزىۋەتتى. سەل ئېسىمنى يىغىپ:

— ئەجەب مېھماندوست ئايال ئىكەنلا، كىيىمنىڭ مەزلۇمى سىلى؟ — دەپ سورىدىم. ھېلىقى خوتۇن:

— ھېلى ئۆزلىرى مېنىپ كەلگەن ئېشەكبائىنىڭ خوتۇنى بولمەن! — دېمەسمە، يېۋاتقان نەرسەم گېلىمدىلا توختاپ قالدى. چاچراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ:
— مەن قايتاي! — دېدىم. ھېلىقى خوتۇن ئايىغىمغا ئۆزىنى تاشلاپ:

— بۇ چۆلدە ماڭا ئادەم دىدارىنى كۆرۈش يىلدا بىر — ئىككى قېتىملا نېسىپ بولىدۇ. ماڭا ئىچلىرى ئاغرىسۇن، قونۇپ قالسىلا! — دەپ يېلىنىغىلى تۇردى.

تالاغا قارىسام ئېشەكبائى ئىشىكىنىڭ ئالدىدىلا تۇرۇپتۇ. ئىلاجىسىز قونۇپ قالدىم. ئوقسام: ھېلىقى ئېشەك ئەسلىدە ناھايىتى ئۇستا باخشى ئىكەن. جىنلار بىلەن ھەپىلىشىۋېرىپ ئاغىرى ئۆزى ئېشەككە ئايلىنىپ كېتىپتەكەن. ئۇنىڭ بىچارە خوتۇنى ئېشەكنىڭ دىدارىغا قاراپ ئولتۇرۇۋېرىشتىن بىزار بولۇپ، ئىنساننى تەلەپ قىلىپ يىغلىغاندا، ئېشەكبائى يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەردىن بىرەرنى باشلاپ كېلىپ، خوتۇنىنىڭ تەلپىنى قاندۇرىدىكەن. شۇ كېچە ھېلىقى خوتۇن خۇشاللىقىدا قىلىدىغان قىلىق تاپالماي قالدى. كېچىچە كۆز يۇمماي خىزمىتىدە بولدى. ئەتىسى ئېشەكبائى يەنە مېنى دۈمبىسىگە ئېلىپ يولغا ئاچىقىپ قويدى. نەچچە يىللاردىن كېيىن، يەنە ھېلىقى يەردىن ئۆتۈپ قالدىم. بىچارە خوتۇن ئېسىمگە كېلىپ، ئېشەكبائىنىڭ ئۆيى تەرەپكە باردىم. شۇنچە ئىزدەپمۇ ھېلىقى ئۆيىنى تاپالمىدىم، ھەممە يەرنى قۇم بېسىپ كېتىپتۇ...»

«بىغەملەر شەھىرىگە كېتىدىغان يول ئۈستىدىكى يوغان قارىياغاچنىڭ تۈۋىدە جۇۋاز چۆرىگەن توختى قىزىقنى بىلەمسىلەر؟ — دېدى بىر يولۇچى بىزگە، — ۋاھ، رەھمەتلىك ماي دېگەننى شۇنداق سۈزۈك تارتاتتىكى، خام ئىچ-

سەڭمۇ بولۇۋېرەتتى. شۇڭا دېھقانلار جۇۋاز چەت يەردە بولسىمۇ، قىچا زىغىرلىرىنى ئېرىنمەي شۇ يەرگە ئاپىرىپ تارتىشىپ كېلەتتى. رەھمەتلىك قىزىق گەپلەرگە ئەجەب ئۇستا ئىدى، ماي تارتقۇزغىلى بارغانلارنى كۈلدۈرۈپ ئۈچىيىنى ئۈزۈۋېتەتتى.

بىر كۈنى كېچىسى شۇ جۇۋازخاننىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قاپتۇمەن. توختى قىزىق رەھمەتلىك ئۆلۈپ كېتىپ، بۇ جۇۋاز قىيىسىپ، ۋەيران بولۇپ، جىندىخانغا ئوخشاپ قالغانىكەن. قۇلاق سالسام، جۇۋازخانىدىن قىقاس - چۇقان، كىملىرىنىڭدۇر قاقاقلاپ كۈلۈشكەن، ۋارقىرىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ. ئىشىكنىڭ يوپۇقلىرىدىن چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. بۇ نېمە كارامەتتۇ؟ دەپ ھەيران بولۇپ، ئاستا بېرىپ ئىشىكنىڭ يوپۇقىدىن قارىسام، ۋاھ، نېمىنى كۆردۈڭ دېمەمسىلەر؟ جۇۋازخاننىڭ ئىچى قىپپاللىق ئادەملەر بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ، توختى قىزىق ئۇلارنىڭ بىرقانچىسىنى جۇۋازغا قېتىۋاپتۇ... دەۋاتىمەنغۇ، ھەممىسىلا ئاندىن تۇغمىلا ھالدا!... ھېلىقى مائانى كەم گەزەپ بېرىدىغان ئىبراھىم مائا، ئانىسىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن روزى خۇمپەر، ئوتتۇز ئىككى قېتىم ئەرگە تېگىپ چىققان پاتەم يانغاق، نىياز سۇتخور، يەنە قانداقتۇر مەن تونۇيدىغان - تونۇمايدىغان ئەرلەر، ئاياللار... بەزىلىرى جۇۋازخاننىڭ تېمىغا يۆلىنىپ ئۆلتۈرۈشۈپتۇ. كۈلۈۋاتقانلىرىمۇ، يىغلاۋاتقانلىرىمۇ بار. توۋا، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كەتكەن ئادەملەر ئەمەسمىدى؟ دەپ ياقامنى ئۆتتۈم؛ سەپاسالام، جۇۋازنىڭ ئاستىدىكى چېلەككە ماي ئەمەس، قىيىقىزىل قان ساقىپ چۈشۈۋېتىپتۇ. ئوتتۇرىدا يۈگۈرۈپ يۈرگەن بىرنەچچەيلەن:

— مانا بۇ پالانى باينىڭ خوتۇنى ئىززەتخان، ئېرى يوق چاغدا ئۆيىگە مالىيىنى ئەكىرىۋېلىپ نېمە ئەسكىلىكلەرنى قىلىمىغان...

— ماۋۇ ئىككى ئەر خەقنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان بەتقىلىقلىرىچۇ... — دېيىشىپ، بىر خوتۇن بىلەن ئىككى ئەرنى قىپپالغىچا پېتى جۇۋازغا كۆتۈرۈپ باستى.

جۇۋازنىڭ ئوق ياغىچىنىڭ غىچىرلاپ چۆگىلەپ، ھېلىقىلارنىڭ ئۈستىخانلىرىنىڭ قازاسلاپ سۇنغىنىنى ئۆز قولىقىم بىلەن ئاڭلىدىم، پۈتۈن بەدىنىم تىكەنلىشىپ كەتتى.

— ماۋۇ كىشىنى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى بىرى.

قارىسام، بىرنەچچىسى مەھەللىمىزنىڭ ئىلگىرىكى سۆلەتلىك ئىمامى رەھمەتلىك سادىق ھەزرەتنى تۇتۇپ تۇرۇشقانىكەن.

— ھە، ئۇنىمۇ سالاھىيەت؟ ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ ئۆيىگە خەتمىقۇرغان قىلىپ قويىمەن، دەپ بېرىپ، تۈل قالغان خوتۇنلار بىلەن نېمە ئىشلارنى قىلىشىمىغان، ھە، ھۇ! — دېيىشىپ سادىق ھەزرەتنى كۆتۈرمەكچى بولۇشتى. سادىق ھەزرەت:

— شۇنداق، شۇنداق!... بولدى، ئۆزۈملا چۈشەي، — دەپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، يالغىچا پېتى جۇۋازنىڭ ئىچىگە چۈشتى.

ئەتراپتىكىلەر ھەدەپ چۇقان سېلىشۋاتىدۇ، توختى قىزىق كۈلۈپ:

— مانا، ئۇ دۇنياغا بېرىپ، دوزاخقا كۆيۈپ ئازاب تارتقىنىڭلاردىن مېنىڭ جۇۋازخانامدىلا پاكلىنىپ كەتكىنىڭلار جاھان ئىش بولدى! — دېدى خۇشال ۋارقىراپ.

يۈگۈرگىنىمچە مەھەللىگە كېلىپ، كۆرگەنلىرىمنىسى مەھەللىنىڭ يېڭى ئىمامىغا سۆزلەپ بەردىم:

— تەقىسىر، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن رەھمەتلىك سادىق ھەزرەتتىنمۇ شۇ يەردە كۆردۈم. بەندىچىلىكتە گۇناھتىن خالىي بولالمايدىكەنمىز، ھېچكىم چوڭ سۆزلىمىسە بولىدىكەن. بۇ دۇنيادا قىلغان — ئەتكەنلىرىمىزنىڭ سورتىقى دەل توختىسى

قىزىقىنىڭ جۇۋاز خانىسىدىلا بولۇۋېتىپتۇ، — دېدىم. يېڭى ئىمام: — سەن سادىق ھەزرەتكە تىل تەڭگۈزگۈچى بولدۇڭمۇ؟ يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ قوغلاپ چىقاردى. — ئىشەنمىسىلە، ئۆزلىرى بېرىپ قاراپ باقسىلا! — دەپ غودۇڭشىپ قايتىپ چىقتىم. يېڭى ئىمام:

— خەپ، ئەتە بامدات نامىزىدا دەرىزىگە بېسىپ كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەتمىسەم! — دەپ ۋارقىراپ قالدى.

يا قۇدرەت! ئەتىسى يېڭى ئىمام ئۆزى قانداق بولدى، دېمەمسىلەر، سەھەردىلا يېڭى ئىمام بىر كۆزىگە لاتا باغلاپ كۈچىدا پىرقىراپ يۈرىدۇ. ئۇقساق، بۇ ئىمام مېنى تىللاپ چىقىرىۋېتىپ، بۇ بەچىغەر راست ئېيتامدۇ، يالغان ئېيتامدۇ؟ دەپ گۇمان بىلەن ئاستا جۇۋاز خانىغا بېرىپ مارىلاپتۇ. قارىسا راست، جۇۋاز خانىنىڭ ئىچى قىزىپ كەتكەن، سادىق ھەزرەت تېخىچە جۇۋازنىڭ ئىچىدە چۆڭىلەۋاتقۇدەك. ئىمام ئۇلۇغ ئايەتلەرنى ئوقۇپ ھەدەپ سۈپكۈچلەپتۇ. ئايەت كۈچىنى كۆرسەتتى بولغاى ئېھتىمالىم، جۇۋاز ئېغىرلىشىپ، جۇۋاز چۆرۈۋاتقانلار پۈتىنى ئالالماي قاپتۇ. ئەتراپتىكى يالڭاچلار نېمە گەپ بۇ! — دەپ ھەيران بولۇشۇپتۇ. توختى قىزىق:

— بىزنىڭ ئىشىمىزنى كۆزىتىۋاتقان يات كۆز بارمۇ قانداق؟ چىقىپ قاراپ بېقىڭلارچۇ! — دەپتۇ.

ھېلىقى يالڭاچلار ئىشكىنى ئېچىپ چىقىپلا ئىمامنى تۇتۇۋاپتۇ. ئاللا، توۋا! دېگىنىگە ئۇنىماي سۆرەپ كىرىپ جۇۋازغا قېتىپ، جۇۋاز چۆرۈتۈپتۇ، ئىمام كېچىچە جۇۋاز چۆرۈپ، ھېچ ھالى قالماي يىقىلىپ قاپتۇ. سەھەردە ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچسا، ئەتراپىدا ھېچكىم يوق، توختى قىزىقىنىڭ كونا جۇۋاز خانىسىدا ئۆزى يالغۇز ياتقۇدەك. شۇنىڭدىن بېرى بىچارە ئىمام بىر كۆزىگە ياغلىق تېڭىۋېلىپ بىسكار تۇرماي پىرقىرايدىغان بولۇپ قالدى...»

— «بىغمەلەر» شەھىرى توغرىسىدىكى يېڭى گەپلەرنى
ئاڭلامىسىلەر؟ — دېدى بىر كۈنى بىر سودىگەرسۈپەت ئادەم چاي
ئىچىپ ئولتۇرۇپ، — يىراق بىر يەردىن مال ئېلىپ
كېلىۋاتاتتىم. بىغمەلەر شەھىرى ئەتراپىدىكى بىر چۆلدىن يالغۇز
ئۆتۈشكە توغرا كېلىپ قالدى. كېتىۋاتىمەن، كېتىۋاتىمەن، بۇ
ئۇزۇن چۆلنىڭ ئايىغى كۆرۈنەي دېمەيدۇ. بىر چاغدا قارىسام،
ئالدىمدا بىر ئايال يولنىڭ چېتىدە بويا تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.
چاچلىرى قوڭۇر، ئاق سېرىق كەلگەن، ناھايىتى كېلىشىملىك
چوكان ئىكەن. مېنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ سالام بەردى.
كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— چۆلدە يالغۇز مېڭىشتىن ئەيمەندىم، ئۇلاڭلىرىنىڭ
بىرەرگە مىندۈرۈۋالسىلا، سىلگە ھەمراھ بولسام، — دېدى.
چۆل دېگەندە ھەمراھ بولۇپ ماڭايلى، دېگەن ئادەمگە «ياق»
دېگىلى بولمايدۇ.

— بولىدۇ! — دېدىم. يۈكى يېنىڭدەك بىر ئۇلاڭقا
مىندۈرۈپ قويدۇم.

ھېلىقى ئايال يول بويى شېرىن گەپلەرنى قىلىپ كۆڭلۈمنى
كۆتۈردى. بىر چاغدا كۈلكە بىلەن، ئۇلاڭنىڭ ئۈستىدىن ماڭا
قىيا بېقىپ:

— باي ئاكا، ئۆيلىرىدىن ئايرىلغانلىرىڭمۇ ئۇزۇن جاھان
بولغاندۇر؟ مانا، بۇ چۆلدە ئىككىمىز يالغۇز كېتىۋېتىپتىمىز،
ئاۋۇ چولاق توغراقنىڭ سايىسىدە توختاپ بىردەم كۆڭۈل
ئاچساق، — دېدى.

— مەن خوتۇن، بالا. چاقىلىرىم بار ئادەم، ئەھلى
مۇسۇلمانمەن، مېنى مۇنداق گۇناھلىق ئىشلارغا باشلىما، يەنە
مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلساڭ يولدا تاشلاپ كېتىمەن! — دېدىم.
قارىسام، بۇ ئايالنىڭ تەلمۈرۈپ قاراشلىرى جاننى ئالىدۇ.
كۈلكىسى شۇنچە مۇلايم. چىرايمۇ ئاجايىپ يېقىشلىق. بىر

تۇرۇپ: بۇ ئادەم سىياقىغا كىرىۋالغان شەيتاننىڭ ئۆزىمۇ قانداق؟... نېمىشقىمۇ ئۇنى ئۇلاغقا مىندۈرۈۋالغاندىمەن، — دەپ قالدۇم.

چوكان جىمىپ كەتتى. يەنە ئازراق ماڭغاندىن كېيىن: — ئۇنداق بولسا، مېنى ئالدىمىزدىكى «ئالدى - قويدى» بازىرىغا ئاپىرىپ سېتىۋەتسىلىمىغۇ، — دېدى. — ئالدى - قويدى دېگەننىڭ قانداق بازار ئۇ؟ — دەپ ھەيران بولدۇم.

— ۋاي، سىلى سودىگەر تۇرۇپ تېخىچە «ئالدى - قويدى» بازىرىنى ئۇقمامدىلا؟ — دەپ مەندىن بەتتەر ھەيران بولدى ھېلىقى چوكان، — بىزنىڭ بۇ يەردە شۇنداق بىر بازار بار، بازار كۈنى ئۇ يەرگە ئەرگە تېگىدىغان تۇل خوتۇن، خوتۇن ئالىدىغان بويتاق، ئاچرىشىدىغان ئەر. ئاياللارنىڭ ھەممىسى يىغىلىدۇ. بەزىلىرى خوتۇن ئالىدۇ، خوتۇن قويىدۇ؛ يەنە بەزىلىرى ئەردىن چىقىدۇ، ئەرگە تېگىدۇ. مانا بۈگۈن شەنبە، تازا بازار بولىدىغان كۈن، بەزى ماللىرىنى شۇ يەردە پايدىسىغىمۇ سېتىپ قالارلا. ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنى شۇ بازارغا ئاپىرىپ سېتىۋەتسىلە! — دەپ يالۋۇرغىلى تۈردى.

نېمىدەپ ئالچىۋاتقاندىر ماۋۇ خوتۇن، دەپ ھەيران بولدۇم. ئاچچىقىمدا:

— مەن ئاپىرىپ سېتىۋەتمەسمۇ، ئەرگە تەگكۈڭ كەلگەن بولسا، ئۆزۈڭ بېرىپ بىرسىگە تېگىۋەرمەسەن! — دېدىم. — سىلى ئۇقمايدىلا، ئۇ يەردە ئېرى يوق سالتات خوتۇنلارنى ئانچە پۇلغا ئالمايدۇ، ئالسىمۇ ئۆيىگە ئاپىرىپ خورلاپ، ناھايىتى ئېغىر ئىشلارغا سالىدۇ. قانچە چوڭ مۆتىۋەر، باي سودىگەرلەرنىڭ خوتۇنى بولسا شۇنچە قىممىتىگە سېتىۋالىدۇ. ماڭا بىر ياخشىلىق قىلسىلا، ساتقان پۇل يەنە ئۆزلىرىدە ئىق قالسۇن! — دېدى ئۇ.

بىلىسلىەر، بىز سودىگەر خەق دېگەن پايدا تېگىدىغان ئىش بولسا ھېچنېمىدىن قايتمايمىز. ئىچىمىدە: بۇمۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن. خۇددى يولدا تېپىۋالغان نەرسىنى سېتىپ، پۇلىنى يانچۇققا سالغاندەكلا بىر ئىشقۇ بۇ!... بوپتۇ، «ئالدى - قويدى» دېگەن بازىرىنى بولسىمۇ بىر كۆرۈپ باقاي، — دېدىم. چوڭ يولدىن بۇرۇلۇپ، ھېلىقى چوكان باشلىغان بازار تەرەپكە ماڭدۇق.

ئۇزاق ماڭمايلا كەڭ بىر كۆلىنىڭ بويىدىن چىقىپ قالدۇق. كۆل بويى ئەتراپى دەرەخلىق چوڭ بىر بازار مەيدانى ئىكەن. ئۇ يەردە مۇسۇلمانلار، بودىستلار، ئاتەشپەرەسلەر دەمىسلىەر، قارا تەنلىك، قوڭۇر تەنلىك دەمىسلىەر، ئەيتاۋۇر، ھەممە تەبىقە، ھەر خىل رەڭدىكى ئادەملەر مىڭلىدىشىپ يۈرۈپتۇ. خېنىملار، يىگىتلەر، ئاجرىشىدىغانلار، توي قىلىدىغانلار شۇ يەردىلا گەپنى پىشۇرۇشۇپ پۈتۈشىدىغان گەپ ئىكەن. ھەممە ئادەم توپنى ئارىلاپ يىگىتلەر خوتۇنلارنىڭ ساغرىسىغا، خوتۇنلار يىگىتنىڭ بويى - تۇرقىغا قاراپ يۈرىدىكەن. بۇ ئالىيېشىل قىيامەتنى كۆرۈپ كۆزلىرىم ئالچەكمەن بولۇپ كەتتى. ئۆمرۈمدە بۇ چۆللۈكتىن قانچە قېتىم ئۆتۈپ، بۇ بۆلۈك - بۇچقاققا مۇشۇنداق بىر غەلىتە بازارنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىمىغانىكەنمەن.

ئۇلاغلارنى بىر چەتكە باغلاپ قويۇپ، ئەمدىلا كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ تۇرۇۋىدۇق، بىرەيلەن يېنىمغا قىستاپ كېلىپ: — بۇ خوتۇننى ساتماقچىمۇ؟ — دېدى.

— ساتمىمەن! — دېدىم.

— ئۇنداق بولسا، مانا بۇ ياققا! — دەپ بازارنىڭ بىر تەرىپىگە باشلىدى. ئۇ يەردە بىر شىرەنىڭ يېنىدا بىر ئاقساقال ئولتۇرۇپتۇ. يېنىدا قومۇش قەلەملىرىنى تۇتۇپ تۇرغان ئىككى كاتتىمۇ بار. ھېلىقى بىزنى باشلاپ بارغان ئادەم چوكاننى بىر ئېگىز سۈپىنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ قويۇپ، ۋارقىراپ خېرىدار

يىغقىلى تۇردى.

— ھاي خالايق، مانا بۇ يىراقتىن كەلگەن كاتتا بىر سودىگەر، مۇسۇلماننىڭ خوتۇنى. مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ پاكىزلىقىنى ئېيتىمىساممۇ بىلىسىلەر، سودىگەر سەپەر ئۈستىدە قىيىنلىپ قاپتۇ. بۇ گۈزەلنىسى مۇشۇ يۇرتلاردا قالدۇرۇپ كېتىشكە ئۆزى رازى، قېنى كىم ئاشىدۇ؟ يۈز تەڭگە! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئەتراپقا بىر دەمدىلا ئادەم ئولاشتى. ئارىدىن بىرى:

— يۈز ئەللىك! — دېدى.

— ئىككى يۈز! — دېدى ساقاللىق بىرى.

ئارىدىن بىر يىگىت چىقىپ، چوكاننىڭ ئەتراپىنى بىر ئايلىنىپ كۆردى — دە:

— ئۈچ يۈز! — دېدى.

كۆڭلۈمدە بۇ چوكاننى شۇ يىگىتكە لايىق كۆرۈپ تۇراتتىم. ھەش - بەش دېگۈچە ئۇنىڭ باھاسى يەنە تۆت يۈز تەڭگىگە ئۆرلەپ كەتتى. ئارىدىن بىرى «بەش يۈز!» دەپ ۋارقىرىدى. شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى چوكاننىڭ باھاسى بەش يۈز تەڭگىگە پۈتتى. — يۈز تەڭگە بازار ھەققى، ئەللىك تەڭگە ئاقساقالغا قالدى،

يەنە ئەللىك تەڭگە قەغەز - قەلەم ئالىمىرىنىڭ ھەققى. مانا ساڭا تېگىشلىك پۇل... — دەپ قولۇمغا ئۈچ يۈز تەڭگە كۈمۈشنى ساناپ بەردى ھېلىقى بىزنى باشلاپ كەلگەن ئادەم.

قارىسام، چوكاننى بەش يۈز تەڭگىگە سېتىۋالغان دېۋىدەك يوغان بىر مەلئۇن ئىكەن. ئايال ماڭا قىيالمىغاندەك قىلىپ قاراپ - قاراپ قويۇۋىدى، ئىچىم ئاغرىپ قالدى. «نېمىشقىمۇ يۇرتقا ئەكېتىپ، نىكاھ ئوقۇتۇپ ئەمرىگە ئالمىغان بولغىدىم» دەپ قالدىم. ئايال مەن تەرەپكە تەلپۈنۈپ:

— كەل، ھېچ بولمىغاندا مەن سېنى بىرنى سۆيۈپ قوياي!

— دېدى.